

МИРА ВІТАЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
_____ О.А. Дороніна
« ____ » _____ 2024 р.

**УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
ОП «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
М. О. Кримова, доцент
кафедри менеджменту та
поведінкової економіки,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Мира В.В. Управління системою соціального захисту населення в умовах післявоєнного відновлення. Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення». Освітня програма «Соціальне підприємництво». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено сутність, структуру та суб'єкти системи соціального захисту населення, його місце у соціальній політиці держави. Проаналізовано основні показники видатків на соціальний захист населення в Україні та вплив соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення. Окремо розглянуто стан соціального захисту працівників в умовах післявоєнного відновлення. Виділено виклики для системи соцзахисту населення в умовах сьогодення. Структуровано основні напрями удосконалення системи соціального захисту в умовах післявоєнного відновлення та виділено заходи покращення системи соціального захисту населення для військових та їх родин.

Основним науковим результатом дослідження є розкриття ряду пропозицій щодо удосконалення соціального захисту населення як складової соціальної політики держави в умовах післявоєнного відновлення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна політика, забезпечення, нормативно-правове забезпечення, інституційне забезпечення, ризики, проблематика, модернізація.

87 с., 17 рис., 1 табл., 6 дод., 93 джерела.

Myra V.V. Management of the system of social protection of the population in the conditions of post-war recovery. Specialty 232 "Social security". Educational program "Social entrepreneurship". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The theoretical and methodological principles of the study of the system of social protection of the population were investigated in the qualification work. The main indicators of expenditures on social protection of the population in Ukraine and

the impact of social protection on the income support of vulnerable population groups are analyzed. The state of social protection of workers in the conditions of post-war recovery is considered separately. Challenges for the social protection system of the population in today's conditions are highlighted. The main directions of improvement of the social protection system in the conditions of post-war reconstruction are structured and measures to improve the social protection system of the population for military personnel and their families are highlighted.

The main scientific result of the study is the disclosure of a number of proposals for improving the social protection of the population as a component of the state's social policy in the conditions of post-war recovery.

Keywords: social protection, social policy, provision, regulatory and legal provision, institutional provision, risks, issues, modernization.

87 pp., 17 figures, 1 table, 6 appendices, 93 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	10
1.1 Сутність, структура та суб'єкти системи соціального захисту населення ...	10
1.2 Місце соціального захисту населення у соціальній політиці держави	19
1.3 Система соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій	25
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	35
2.1 Оцінка основних показників видатків на соціальний захист населення в Україні	35
2.2 Аналіз впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення.....	41
2.3 Аналіз перспектив розвитку соціального захисту працівників в умовах післявоєнного відновлення	48
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	57
3.1 Виклики для системи соціального захисту населення в умовах сьогодення	57
3.2 Основні напрями удосконалення системи соціального захисту в умовах післявоєнного відновлення	62
3.3 Заходи покращення системи соціального захисту населення для військових та їх родин	69
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МСПУ – Міністерство соціальної політики України

КУ – Конституція України

ЗУ – закон України

ООС – організація об'єднаних сил

МОП – міжнародна організація праці

ЄС – Європейський союз

КМУ – Кабінет міністрів України

ООН – організація об'єднаних націй

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ЗДСС – загальнообов'язкове державне соціальне страхування

ВПО – внутрішньо-переміщені особи

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Соціальний захист населення є основоположною ланкою соціальної політики кожної держави. Мета соціального захисту полягає в створенні механізму державної допомоги незахищеним верствам населення за рахунок дій спеціальних державних органів та бюджетних видатків. До найбільш незахищених груп населення нашої держави належать: малозабезпечені родини; громадяни, постраждали через Чорнобильську катастрофу; жінки, удостоєні спеціального українського звання «Мати-героїня»; жертви торгівлі людьми; родини з трьома і більше дітьми; учасники бойових дій; самотні матері; громадяни з особливими потребами і т. д. Ці категорії також можна назвати привілейованими. Рівень матеріального добробуту перерахованих груп громадян є доволі низьким, але це відбувається внаслідок обставин, які від них не залежать.

Соціальний захист населення є визначальною метою існування сучасного суспільства. В умовах поширення різного роду викликів та економічних криз стратегічним завданням будь-якого уряду є ефективно поєднання соціальних функцій захисту громадян (при зростанні переліку та обсягів соціального забезпечення і скорочення їх фінансування державними бюджетами) та формування умов для максимально ефективної економічної діяльності.

Такий стан справ вимагає розширення традиційних підходів до вивчення соціального захисту в якості складника української соціальної політики та зумовлює актуальність дослідження на тему: “Управління системою соціального захисту в умовах післявоєнного відновлення”.

Закордонна і вітчизняна наукова література містить низку праць про соціальний захист населення, його види, поточне становище, значення, проблеми та тенденції розвитку. Однак, це досить широкий вид діяльності, з приводу якого немає однозначних трактувань та досліджень.

Соціальний захист населення по суті своїй багатогранне і динамічне поняття, тому низка його аспектів і нині зостається недостатньо вивченим та

потребує адаптування до нинішніх умов. Кожним науковцем акцентується увага на різних сторонах даної тематики, тому соціальний захист населення потребує деталізації і тільки розпочинає піддаватися глибокому вивченню.

Питання соціального захисту населення неодноразово потрапляла під призму досліджень низки вчених, зокрема: О.І.Амоша [1], О.В.Димніч [18], В.В.Зубенко [21], С.В.Калашников [23], Т.М.Кисільов [26], Т.М.Кіряню [27], А.Л.Клименко [29], Т.Д.Кривошлик [34], Е.М.Лібанова [35], М.І.Мальований [38], О.Ф.Новіков [49], А.Ю.Огінська [50] та інші.

Однак, хоч і наявні численні дослідження у даному напрямі, зостається ряд невирішених проблемних питань, чим зумовлюється необхідність подальшого вивчення та удосконалення.

Метою роботи є дослідження системи соціального захисту в Україні та розробка напрямів і конкретних заходів зростання її результативності в умовах повоєнного відновлення.

У відповідності із поставленою метою сформульовано такі **завдання**: розглянути сутність, структура та суб'єкти системи соціального захисту населення, його місце у соціальній політиці держави;

вивчити систему соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій

дослідити нинішній стан соціального захисту населення, зокрема здійснити оцінку основних показників видатків на соціальний захист населення в Україні;

проаналізувати вплив соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення та перспектив розвитку соціального захисту працівників в умовах повоєнного відновлення;

виявити виклики для системи соціального захисту населення в умовах сьогодення;

запропонувати та обґрунтувати заходи покращення системи соціального захисту населення для військових та їх родин, а також основні напрями

удосконалення системи соціального захисту в умовах післявоєнного відновлення.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є соціальний захист населення України.

Предмет роботи – інструменти удосконалення соціального захисту за умов післявоєнного відновлення.

Методи дослідження побудовані на дослідження та конструктивному аналізі наукової літератури з проблематики магістерської роботи.

Зокрема були використані такі методи: системного аналізу - для деталізації та розподілу об'єкта дослідження на ряд важливих складових частин; синтезу - для узагальнення положень соціального захисту населення в якості складника державної соціальної політики; абстрактної аналогії - для аналізування різниці між українською та закордонною практиками; абстрагування - для наведення загальних висновків на базі системного аналізування і синтезу теорії й практики соціального захисту населення; конкретизації - для трактування суті соціального захисту населення; монографічний - для вивчення теоретичної інформаційної бази українських та іноземних дослідників відносно соціального захисту населення.

Інформаційною основою роботи є наукові статті та науково-методичні матеріали з теми дослідження, статистичні дані та матеріали офіційних Інтернет-ресурсів, матеріали власних досліджень автора тощо.

Практична цінність отриманих результатів полягає у розробці комплексу заходів щодо покращення системи соціального захисту населення для військових та їх родин та обґрунтування основних пріоритетів удосконалення системи соціального захисту в умовах повоєнного відновлення України.

Наукова новизна роботи полягає в удосконаленні теоретико-методологічної бази дослідження питань соціального захисту населення, зокрема збагачення його наданням нового визначення категорії «соціальний захист» та

систематизації національних та світової нормативно-правової бази регулювання процесів соціального захисту в країні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи були викладені у збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту підприємств України» (Харків, 17 листопада 2023 р.); у Віснику студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Випуск 15. Том 2 / ред. кол. М. І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. Вип. 15. Т. 2. 234 с.

Логікою проведення дослідження зумовлена наступна **структура роботи**: вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, перелік використаних джерел літератури. Загальний обсяг роботи складає 87 сторінок. Перелік використаних джерел включає 92 найменування. У роботі вміщено 17 рисунків, 1 таблицю, 6 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1 Сутність, структура та суб'єкти системи соціального захисту населення

Сучасна держава є гарантом економіко-соціальної зацікавленості усього населення, тому діяльність та поліпшення системи соціального захисту громадян направлені на вирішування соціальних проблем людини. У практичній площині соціальний захист відображається у тому, що забезпечує матеріальну спроможність та економічну незалежність. Досягнення матеріальної спроможності є можливим при зайнятості людей продуктивною працею, відповідній оплаті даної праці, наявності інститутів забезпечення протекції громадських прав і свобод.

У закордонних нормативних документах соціальний захист трактують як форму реалізації соціальної політики у виді соціальної протекції завдяки сукупності державних гарантій і обов'язків для забезпечування громадянам гідного життя [1].

Водночас, як українські, так і закордонні науковці при вивченні категорії «соціальний захист» опираються на два основних підходи – вузький та широкий. У першому випадку, під соціальним захистом трактують, в першу чергу, законодавчо закріплену допомогу найбільш вразливим та максимально незахищеним громадянам – пенсіонерам, людям з інвалідністю, дітям, багатодітним родинам тощо.

У другому випадку масштаб соціального захисту розповсюджується на все населення держави без виключення і є не тільки інструментом усунення соціальних загроз, а й механізмом забезпечення соціально-економічної стабільності для кожного громадянина протягом усього його життя, в незалежності від його належності до того чи іншого суспільного прошарку.

Рядом дослідників соціальний захист трактується в якості складової

фінансової науки. Так, за твердженням А.Ю. Огінської, він є сукупністю відносин перерозподілу, під час яких формуються та застосовуються фонди фінансових ресурсів для матеріального забезпечення і допомоги окремим категоріям та групам населення [50, с. 132].

А.О. Сидоренко розглядає соціальний захист в якості механізму перерозподілу суспільного багатства на користь громадян, якими тимчасово чи постійно потребується особливого підтримання суспільством: як багатим так і бідним, як здоровим так і хворим, як молодим так і літнім [72, с. 152].

Соціальний захист як економіко-соціальне поняття характеризує у своїх працях В.В. Зубенко, який стверджує, що соціальний захист є складником соціальних допомог населенню, гарантованих державою у відповідності із пріоритетними цілями соціальної політики [21, с. 22]; а також А.Ю. Огінська, яка вбачає у соціальному захисті сукупність законодавчо закріплених соціальних стандартів, гарантом яких є держава як окремим громадянам, так і усім членам суспільства [50, с.133].

Т.Д. Кривошлик [34, с. 241] визначає сутність терміну «соціальний захист» як надання юридичної та економічної підтримки і вказує на об'єкт даного захисту (малозахищені верстви населення та, в деякому розумінні, економічно активна частина суспільства), а також умови використання (негативний вплив ринкових процесів).

Соціальне забезпечення є системою суспільно-економічних інструментів, направлених на матеріальну протекцію громадян від негативних впливів соціальних ризиків (хвороби, інвалідності, старості, бідності, відсутності помешкання, інших, незалежних від громадян обставин). Система соціального захисту формує соціально-економічну організаційну структуру зі складними взаємозв'язаними зв'язками й залежністю її складників.

Окрім того, соціальний захист в якості системи характеризується власною специфікою, пов'язаною з традиціями в даній галузі, що сформувалися, та проявом визначеної інерційності під час суспільних трансформацій насамперед внаслідок довгострокової негнучкості соціальних структур. Відтак, перевага

соціальної політики в ряді інших складників державної політики визначається Конституцією України, адже її функцією є забезпечення громадянам гарантованих прав, а саме права на життя, безпечних умов роботи, винагороди за працю, захисту сім'ї, відпочинку, освіти, житла, протекції здоров'я та медичної допомоги, соціального захисту і сприятливого навколишнього середовища.

Узагальнення трактувань значення терміну «соціальний захист» створює можливість аби згрупувати підходи різних авторів: соціальний захист в ролі державної (суспільної) задачі; соціальний захист в якості комплексу (сукупності) дій, інструментів, методик, гарантій, прав, структур; соціальний захист в якості системи гарантій, структур, інструментів, засобів тощо; соціальний захист в якості державної діяльності (підтримки); соціальний захист в якості інституту [1] (рис.1.1).

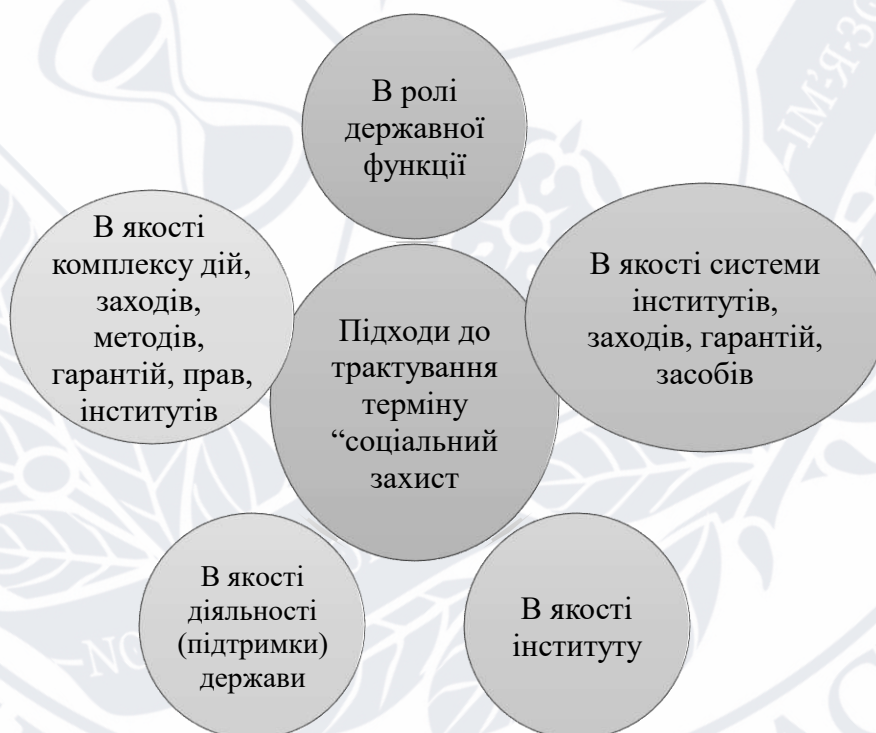

Рисунок 1.1 – Підходи до трактування терміну "соціальний захист"

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Формулювання універсального трактування терміну «соціальний захист» вимагає врахування двох ключових аспектів:

- по-перше, соціальний захист – є системою втілюваних державою заходів

відносно осіб, на яких впливають соціальні ризики, що зумовили втрату доходу або інших негативних наслідків;

- по-друге, основною ціллю соціального захисту є нейтралізування негативних наслідків соціальних ризиків та відновлення добробуту громадянина до стандартів, прийнятних у сучасному світі.

Система соціального захисту у державах соціального спрямування покликана забезпечувати не лише належний матеріальний стан окремих (насамперед, нужденних) верств населення, а й бути гарантом відповідного рівня життя для всього населення. Сучасною системою соціального захисту має водночас:

- забезпечувати відповідний законодавчо визначеним нормам рівень життя окремих нужденних категорій населення;
- стояти на перешкоді зростання бідності;
- формувати сприятливі для працездатного населення умови середовища функціонування (рис.1.2).

Рисунок 1.2 – Задачі сучасної системи соціального захисту населення

Джерело: сформовано автором на основі [29]

Соціальний захист населення є ефективним тільки тоді, коли забезпечений матеріальний добробут, економічна незалежність, самореалізація та відповідне соціальне становище громадянина, його фізичне і психічне благополуччя та

душевний спокій. Це відноситься не лише до соціально незахищених прошарків, але і до усіх громадян [29, с.7].

Система соціального захисту є державною економічною підсистемою, тобто події, процеси, типи діяльності та об'єкти щодо забезпечення суспільної та громадської життєдіяльності, задоволення потреб і запитів. Це сукупність інструментів, методик, принципів, законодавчо визначеного державою соціального пакету, заходів і структур, якими забезпечуються оптимальні життєві умови, задоволення запитів від населення.

Соціальним захистом створюються гарантії допомоги на ситуацію настання соціальних ризиків, які можуть зазнатися будь-яким громадянином протягом життя: захворювання, інвалідність, травми, похилий вік, втрата годувальника, відсутність роботи, житла, міграція та ін. Соціальний захист в якості сукупності дій, направлених на допомогу при життєвих негараздах акумулює соціальне забезпечення, соціальне страхування і соціальну допомогу (підтримку).

Для побудови та поліпшення системи соціального захисту необхідним є комплексний підхід, що передбачатиме врахування чинників внутрішньої і зовнішньої площини, формування відповідної економічної та організаційно-правової складової забезпечення.

В основі цієї моделі повинна бути конкретна наукова концепція, яка виступатиме теоретичним підґрунтям для розроблення відповідної економіко-соціального становищу схеми розвитку соціального захисту. Розробка планів розвитку системи соціального захисту має базуватися на безпековому принципі. Це значить, що початковим етапом має стати оцінка соціальних ризиків та визначення тих з них, які за сприятливих умов можуть ставати загрозами суспільній стабільності; а саме, явища та процеси, існування яких зумовлює появу соціальних деформацій, утисків людських прав і свобод та провокує наростання соціальних конфліктів, що зумовлює загрозу національній безпеці (рис. 1.3).

На даний час соціальний захист доцільно розглядати з інституційної

позиції, ґрунтуючись на елементах системного підходу, трактуючи його в якості сукупності спеціалізованих інститутів та установ для забезпечення формування безпечних умов для життя і розвитку людини.

Структура системи соціального захисту населення повинна складатися з таких елементів: цілі та мета; галузі регулювання; функції та принципи; суб'єкти та об'єкти, що взаємодіють в інституційному середовищі; форми реалізації.

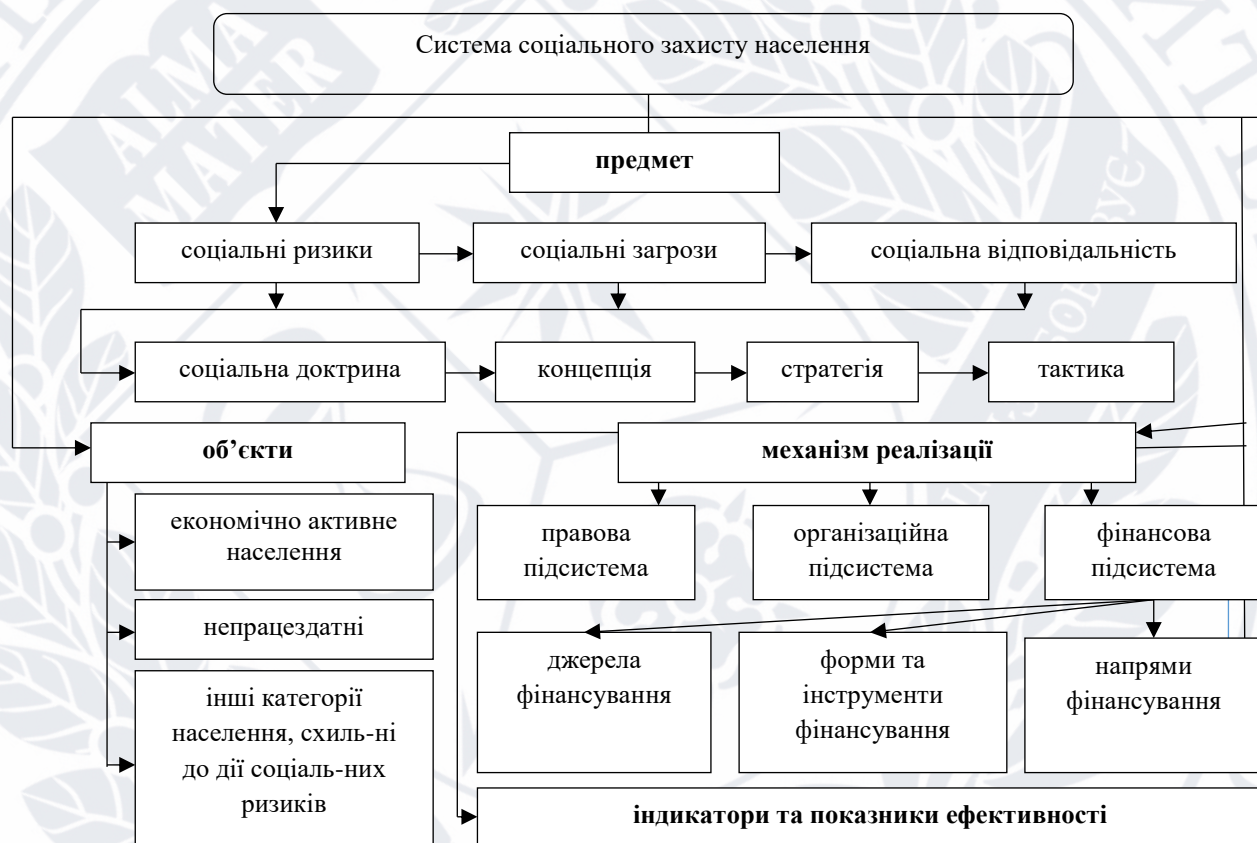

Рисунок 1.3 – Система соціального захисту населення

Джерело: сформовано автором на основі [50, с.134]

Основною задачею соціального захисту є протекція людини від різноманітних соціально-економічних ризиків задля формування умов для життя в соціальній, культурній та економічній сфері. Для досягнення мети слід дотримуватися наступних задач соціального захисту (рис.1.4)

Рисунок 1.4 – Завдання соціального захисту

Джерело: сформовано автором на основі [50]

Ціль залежна від рівня суспільного розвитку, державного економічного потенціалу, національного менталітету тощо.

Досягнення поставлених задач соціального захисту є логічним шляхом реалізації ним своїх функцій через соціальний захист та за умови дотримання відповідних принципів. Бо соціальний захист в якості соціального інституту впливає на декілька сфер суспільного життя, варто об'єднати його функції за економічними, фінансовими, соціальними та правовими аспектами соціального захисту, зокрема: політичні, економіко-фінансові, соціально-правові.

Реалізацію цих функцій забезпечують суб'єкти соціального захисту населення, зокрема (рис.1.5).

Суб'єктом соціального захисту варто вважати усе українське населення. Адже соціальний захист провадиться на різних площинах:

- індивідуальний;
- колективний;

- державний [27, с.24].

Рисунок 1.5 – Суб'єкти соціального захисту населення

Джерело: сформовано автором на основі [27]

Одержання позитивних результатів соціального захисту неможливе без розробки відповідного механізму їх реалізації щодо трьох складових:

1. Законодавчої - юридична підсистема механізму реалізування соціального захисту населення має передбачати розроблення та затвердження низки нормативно-правових актів, які становлять правову основу для приймання конкретних рішень, зокрема:

а) визначає групу населення, на яку розповсюджуються заходи соціального захисту та принципи їх здійснення; регулюють обов'язки громадян, компаній та держави (особливо центральних органів влади, місцевого самоврядування) щодо соціального захисту;

б) визначати види і форми матеріальної та фінансової підтримки, які надають в межах реалізування заходів соціального захисту населення тощо;

2. Організаційної - підсистема механізму реалізування соціального захисту має передбачати формування системи його організаційного забезпечення, а саме:

а) мережа інститутів загального та спеціального призначення у сфері

соціального захисту;

б) розподілення прав і зобов'язань між закладами управління соціальним захистом на усіх площинах адміністративно-територіального устрою тощо;

3. Фінансовим механізмом реалізації соціального захисту населення передбачається формування фінансових джерел, спрямованих на втілення відповідного набору програм і заходів, і, крім того, обґрунтований відбір методів, форм і важелів їх застосування.

До суб'єктів права соціального забезпечення відносяться особи, якими береться участь у правовідносинах по праву соціального забезпечення, які мають правосуб'єктність по праву соціального забезпечення щодо даного виду забезпечення. Правовідносини в даній галузі двосторонні. Одним суб'єктом постійно є окремий громадянин, а інколи і сім'я (у разі пенсії внаслідок втрати годувальника).

В залежності від типу соціального забезпечення суб'єктом даних правовідносин може стати неповнолітній, сирота, інвалід, безробітний, біженець, вимушений переселенець, пенсіонер тощо. Іноземні громадяни та особи без громадянства, які на законному підґрунті знаходяться на території нашої держави, загалом мають такі ж права, як і громадяни України у галузі соціального забезпечення [69, с.135].

Органи, відповідальні за соціальне забезпечення				
державні органи соціального захисту населення	служби зайнятості	державні та недержавні пенсійні фонди, пенсійні управління міністерств і відомств	органи освіти, відповідальні за дитячі заклади	роботодавець

Рисунок 1.6 – Органи, відповідальні за соціальне забезпечення

Джерело: сформовано автором на основі [69]

Другим суб'єктом правових відносин у сфері соціального страхування є орган, яким має бути замовлено та здійснено безпосередньо саме соціальне страхування. Правова суб'єктність даного органу визначає та обмежує мета та завдання, для вирішення яких його створено.

За різні типи соціального забезпечення можуть відповідати такі органи (рис 1.6):

Отже, вивчення терміну «соціальний захист» можливе з різних граней – економіко-соціальної, політично-правової на основі різних методів дослідження – системного, інституціонального, функціонального, ретроспективного аналіз тощо. Так, як на даний час в економічному теоретичному та практичному дискурсі відсутнє єдине трактування терміну «соціальний захист», що зумовлюється різноманітними підходами науковців до його визначення, доцільно навести авторське визначення терміну «соціальний захист»: соціально-економічний державний інструментарій допомоги мало захищеним громадянам та механізм усування і мінімізації впливу негативних факторів, незалежних від мало захищених осіб.

1.2 Місце соціального захисту населення у соціальній політиці держави

На нинішній стадії розвитку суспільства вагомою задачею є розбудова демократичної держави. Всі трансформаційні процеси, укріплення демократизації направлені на укріплення нового виду соціального суспільства, яке у вагомій степені здійснює вплив на вирішування соціальної проблематики. Одним з вагомих напрямків суспільного розвитку є соціальний захист населення в якості основного напрямку соціальної політики.

За умов здійснення низки реформ помітно зрушується гармонія інтересів різних громадських верств, прошарків і класів, що зумовлює негативні наслідки, подолати які можливо завдяки різним формам та методам системи соціального захисту населення [18, с.12].

Соціальний захист в якості складника соціальної політики здійснює вплив на забезпечення динамічного розквіту національної економіки і створює можливості для результативної діяльності системи соціального захисту населення.

Соціальна політика відноситься до галузі державного управління. Воно є суспільно-історичним поняттям, оскільки зароджується разом з державою, спрямоване на гармонізацію загальнолюдських дій і зміцнення національних інтересів, є інструментом регулювання соціальних органів та інститутів.

Згідно ст. 46 Конституції України громадянам належне право на соціальний захист, зокрема це стосується права на допомогу при абсолютній, обмеженій чи тимчасовій непрацездатності, втраті годувальника, відсутності роботи заробітку з незалежних обставин, а також в похилому віці та в інших ситуаціях, законодавчо закріплених.

У відповідності із діючим правовим підґрунтям нашої держави внутрішньої політики у соціальній галузі є:

забезпечення конституційно гарантованих громадських прав і свобод на базі упровадження європейських нормативів соціального захисту, максимального зростання якості соціальних послуг;

забезпечення громадянам соціальних гарантій від народження і до смерті на базі поліпшення системи соціальних стандартів і пільг;

одержання результативного демографічного розвитку [35, с.16];

покращення соціального захисту дитинства, побудова психічно та фізично здорових, матеріально забезпечених та соціально благополучних родин;

заохочення молоді до реалізації творчих здібностей та ініціативи, залучення її до активності в соціально-економічній та гуманітарній сферах, особливо малозабезпечених, представників молоді з обмеженими фізичними можливостями, працівників домашнього господарства;

перереформування державної політики у сфері зайнятості та ринку праці, насамперед за рахунок розвитку партнерства між роботодавцями та

працівниками, власниками підприємств, установами, організаціями та профспілками;

викорінення бідності та зменшення соціального розшарування, зокрема за рахунок сприяння самозабезпеченню населення, розвитку малого та середнього підприємництва, недопущення утворення боргів по заробітній платі в організаціях, підприємствах, установах будь-яких форм власності;

гарантування державних гарантій реалізації соціальних прав працівників організацій, підприємств, установ будь-яких форм власності, забезпечування молоді робочими місцями;

забезпечення протекції прав українців, працюючих за кордоном, та мотивація їх повернення в Україну;

поступове погашення державних зобов'язань за знецінені заощадження громадян;

поліпшення пенсійної системи, формування умов для гідного життя в старості, сприяння процвітанню структури недержавного пенсійного страхування [72, с.152].

Соціальна політика є, як відзначається низкою науковців, найвагомим соціальним механізмом суспільної трансформації. Суб'єктами соціальної політики є: держава (національна та регіональна площина), саме громадянське суспільство та приватні компанії. Вони здійснюють як превентивний, так і компенсаційний соціальний захист і підтримання. Вирішення проблем щодо функціонування соціального захисту відноситься до державної прерогативи.

Отже, соціальною політикою, як базою соціального захисту, варто вважати (табл.1.1).

Основними об'єктами соціальної політики є сукупність суспільно-соціальних відносин, процесів життєдіяльності соціуму, якими прямо чи опосередковано здійснюється вплив на укріплення соціальної безпеки громадянина, задоволення ним власних соціальних запитів та інтересів, засвоєння і формування соціальних цінностей [51].

Таблиця 1.1 – Теоретичний зміст категорії соціальна політика

Соціальна політика - це...		
державна діяльність відносно формування та врегулювання соціально-економічного підґрунтя суспільного життя задля зростання добробуту людей, усунення негативних наслідків діяльності ринкового механізму, забезпечення соціальної стабільності та політико-політичного стабілізування у державі	сукупність правового, організаційного, регулятивно-контрольного державного інструментарію задля узгодження задач соціальної сфери із напрямом на економічне зростання	соціально-економічні інструменти держави, організацій, місцевих органів влади, спрямовані на протекцію населення від бідності, інфляції, знецінювання праці і т.д.

Джерело: сформовано автором на основі [51]

Державне регулювання соціальних процесів - це вплив органів державної влади завдяки різноманітним засобам (формам, методам та інструментах) на розвиток соціальної інфраструктури, умов життя і праці.

Соціальною політикою держави включається:

регулювання суспільних соціальних відносин, регламентування умов взаємодії економічних суб'єктів в соціальній галузі (зокрема між роботодавцями і найманими працівниками);

усунення проблематики безробіття та забезпечення результативної зайнятості;

розподіл і перерозподіл доходів громадян;

формування стимулів до високо результативної суспільної діяльності й укріплення соціальних гарантій економічно активній частині населення;

формування системи соціального захисту населення;

забезпечення розвитку складових соціальної інфраструктури (охорона здоров'я, освіта, наука, спорт, культура, житлово-комунальне господарство і т. ін.);

протекція навколишнього середовища тощо [46].

Системотворча направленість соціальної політики обумовлена тим, що соціальна політика є складником суспільної життєздатності, стабілізування, розвитку та консолідування суспільства.

Цілями соціальної політики є:

підкріплення реформ соціальною суттю;

укріплення громадянського суспільства, демократії, гарантування прав і свобод;

активізування соціального значення країни, поліпшення механізму державної і суспільної взаємодії в соціальному контексті;

гарантування гідної і безпечної атмосфери для життя та роботи, підвищення добробуту громадян;

формування для кожної людини спроможності для реалізації її здібності, отримання доходу у відповідності із результатами праці, компетентність, талантом;

стимулювання мотивування до трудових та підприємницьких досягнень, поліпшення становища нижчих і середніх класів;

забезпечення відтворення населення, оптимізації ситуації на ринку праці;

гармонізування різниці між соціальними класами, укріплення відчуття громадянської солідарності.

Управління соціального захисту на будь-якій площині територіального організування є комплексом заходів з визначення і вирішування наявної соціальної проблематики, тобто зведений до того чи іншого варіанту розроблення та реалізації соціальної політики. Через це соціальна політика може бути визначена в якості діяльності суб'єктів управління різної степені, направленої на удосконалення суспільного соціального розвитку.

В загальнонаціональній площині соціальна політика є найвагомим напрямком внутрішньої державної політики, який зумовлений відтворюванням соціального підґрунтя ресурсів і забезпеченням, як стабільної соціальної системи, так і динамічного її розвитку.

Ціллю соціального захисту в якості складової соціальної політики є врегулювання взаємовідносин між громадськістю в загальному та окремими соціальними суб'єктами, групами, спільнотами. Його метою є гармонізація інтересів різних суб'єктів, між теперішніми та майбутніми суспільними

інтересами. Соціальна політика реалізується завдяки соціальним заходам та втіленню соціальних програм, що здійснюють державні, регіональні та місцеві органи, а також приватними компаніями та деякими громадськими організаціями [69, с.136].

Основні принципи та риси сучасних соціальних держав реалізує система надання соціальних послуг: державна освіта та студентська стипендія (дана пільга є далеко не у всіх державах); державна медицина (без оплати цих послуг пацієнтами); пенсії; особливий догляд за інвалідами, дітьми; максимальна тривалість робочого часу; мінімально допустима заробітна плата (у годинах, місяцях тощо); обов'язковість днів відпочинку; оплачувані відпустки тощо.

Вибір моделі суспільства є основним і основним завдання будь-якого суспільства на певній стадії його історичного розвитку - еволюційній чи революційній. Соціальна політика «держави загального добробуту» має сформувати необхідне підґрунтя для стабільності за рахунок збалансованості регулювання соціально-економічної сфери, забезпечення відносного балансу інтересів між різними класами громадян, укріплення результативної системи соціального забезпечення малозахищених верств населення.

Модель соціальної політики нашої держави має бути симбіозом лібералізму та соціалізму. Перша дозволяє сформувати умови для самореалізації та самодостатності господарських суб'єктів за відсутності достатніх державних фінансових ресурсів. Другою складовою передбачається укріплення раціональної системи соціального захисту населення.

Під час соціально-ринкового трансформування держава має виступати соціальним амортизатором трансформацій і одночасно здійснювати активну соціальну політику, яка базується на нових, адекватних вимогам ринку. Соціальними амортизаторами є інструменти соціального захисту. Посилення ролі соціальних амортизаторів відбувається за такими фазами:

- системні, соціально-економічні зміни;
- структурна перебудова;
- вихід на нову стадію економічного процвітання;

- перехід на новий рівень цивілізації [48].

Відтак, соціальна політика є об'єднанням управління, регулярних організаційних рішень та ідей, а також цілеспрямованою діяльністю суб'єктів, що склалася в суспільстві на певній історичній стадії його розвитку і відображена в соціальних програмах та практиці задля задоволення соціальних запитів та інтересів громадян у суспільстві.

Тому варто підсумувати, що державна соціальна політика є рушієм суспільної трансформації. До суб'єктів соціальної політики відносяться: держава, громадяни, юридичні особи.

Вони здійснюють як превентивний, так і компенсаційний соціальний захист та супровід у різних суспільних життєвих галузях: фінансовій, виробничій, сервісній, екологічній, медичній, освітній.

1.3 Система соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій

Нинішнє становище соціального захисту населення є доволі складним механізмом цілісної сукупності органів державної влади, де центральна позиція належить Міністерству соціальної політики України, яким має забезпечуватися формування та реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення. Соціальна політика є головним фактором регулювання забезпечування достойного соціального рівня громадян держав які розвиваються.

Структурними підрозділами МСПУ на місцевій площині складається регіональне управління. Системі соціального захисту населення України характерна розгалужена регіональна структура соціальних інститутів з надання соціальних послуг визначеним верствам населення. Усім установам та закладам, якими надаються подібні послуги характерна складна ієрархічну структура, від місцевих закладів до загальнодержавних команд спеціалістів (як працівники соціальних служб, так і працівники інших компаній, організацій та установ, а також волонтери) [16, с.75].

Структура системи соціально-трудових відносин наведена на Додатку Ж. Однак, цільове застосування коштів вимагає більш злагодженого підходу до використання технологій організаційно - фінансового управління, адже у нашій державі соціальна політика більше зосереджена на цільовому фінансуванні соціальних бюджетних статей, ніж на адресній допомозі окремим категоріям населення. За період становлення української держави система соціального захисту населення доволі помітно трансформувалася від пострадянської системи “порівняння” до європейської системи “диференціювання”.

Однак, за твердженнями низки дослідників, в даному напрямі відбулися виключно теоретичні трансформації в першу чергу в плані методів залучення фінансових джерел та механізму провадження соціальних виплат. Україна стикнулася з необхідністю збільшення зобов'язань відносно додержання міжнародної соціальної стандартизації, якими вимагається диверсифікація каналів спрямування соціальних виплат і передача частки соціальних функцій центрального уряду на домогосподарства і корпоративний сектор. Нині усіма країнами - учасниками Ради Європи було ратифіковано Європейську соціальну хартію, Україною було підписано Європейську соціальну хартію 7 травня 1996 року і лише Законом України від 14 вересня 2006 року № 137V ратифіковано даний документ.

Так, як об'єктами та суб'єктами соціальної політики являються з одного боку державні інститути, а з іншого – населення країни, то варто досліджувати інструментарій соціального захисту в якості державного інституту опіки мінімально захищених прошарків населення.

У відповідності із інституційною парадигмою “соціальний захист населення є відносинами між суспільством та соціально незахищеними верствами соціуму щодо одержання ними економічних благ (соціальних допомог, компенсувань, пільг, податкових знижок та кредитів) для забезпечування наявних у державі соціальних стандартів завдяки діяльності відповідних інститутів (соціальне гарантування, фонди і організації, державні

та громадські організації, соціальна стандартизація, соціальні нормативи, а також корпорації і міжнародні інституції)” [71].

Серед пільгових категорій громадян, яким необхідний соціальний захист у нашій державі виділяють (рис.1.7).

Доцільно розглянути окремо наведені категорії.

1. Матеріальну допомогу малозабезпеченим призначають раховуючи сукупний дохід родини, члени якої постійно мешкають в Україні і зареєстровані по одній адресі. Для усвідомлення того, чи є сім'я малозабезпеченою, порівнюють середній рівень доходу всіх членів родини за пів року, який передуює зверненню, з прожитковим мінімумом відповідним категоріям, до яких належать члени родини. У розрахунок не включена допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням. Даний тип допомоги можливо одержати завдяки порталу iGov. Рішення приймають не пізніше, ніж за 10 днів на строк пів року.

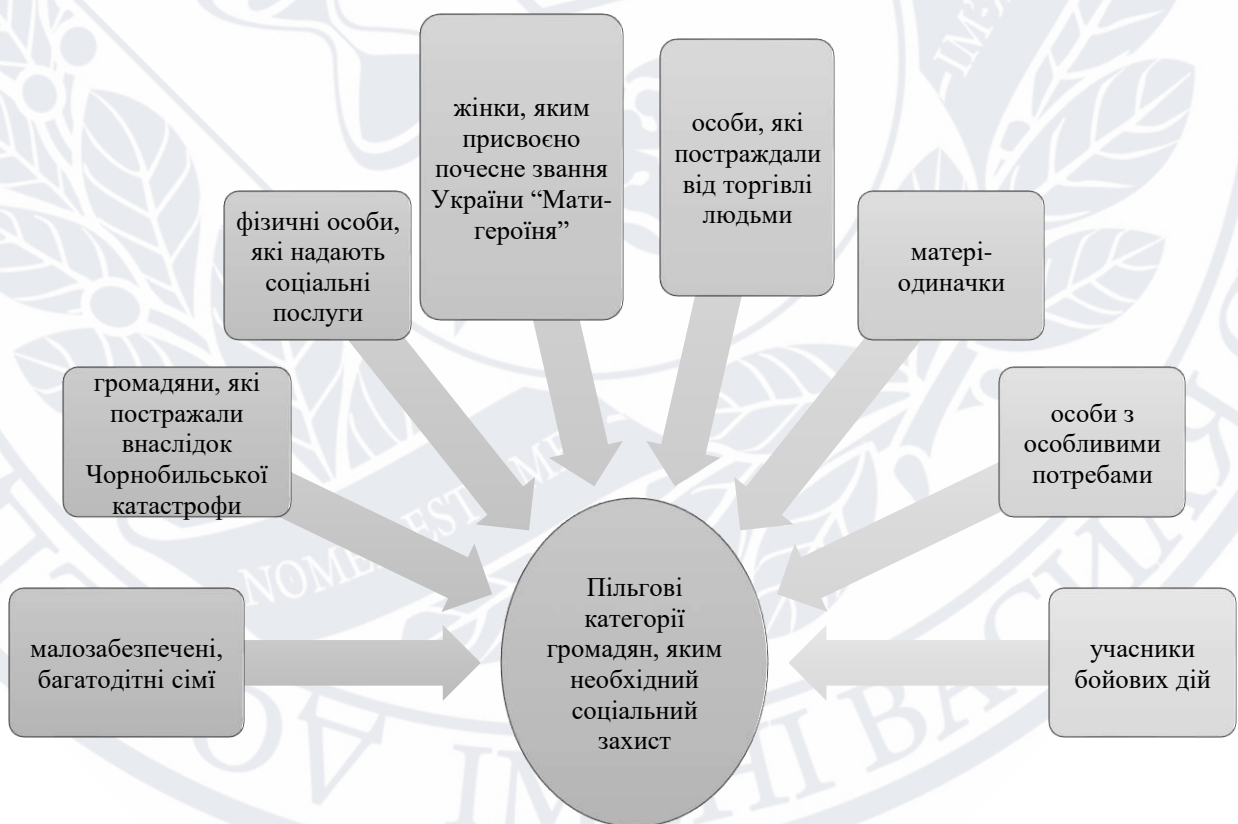

Рисунок 1.7 – Пільгові категорії громадян, яким необхідний соціальний захист

Джерело: сформовано автором на основі [71]

Усіх постраждалих від Чорнобильської катастрофи поділяють на 4 категорії (рис.1.8).

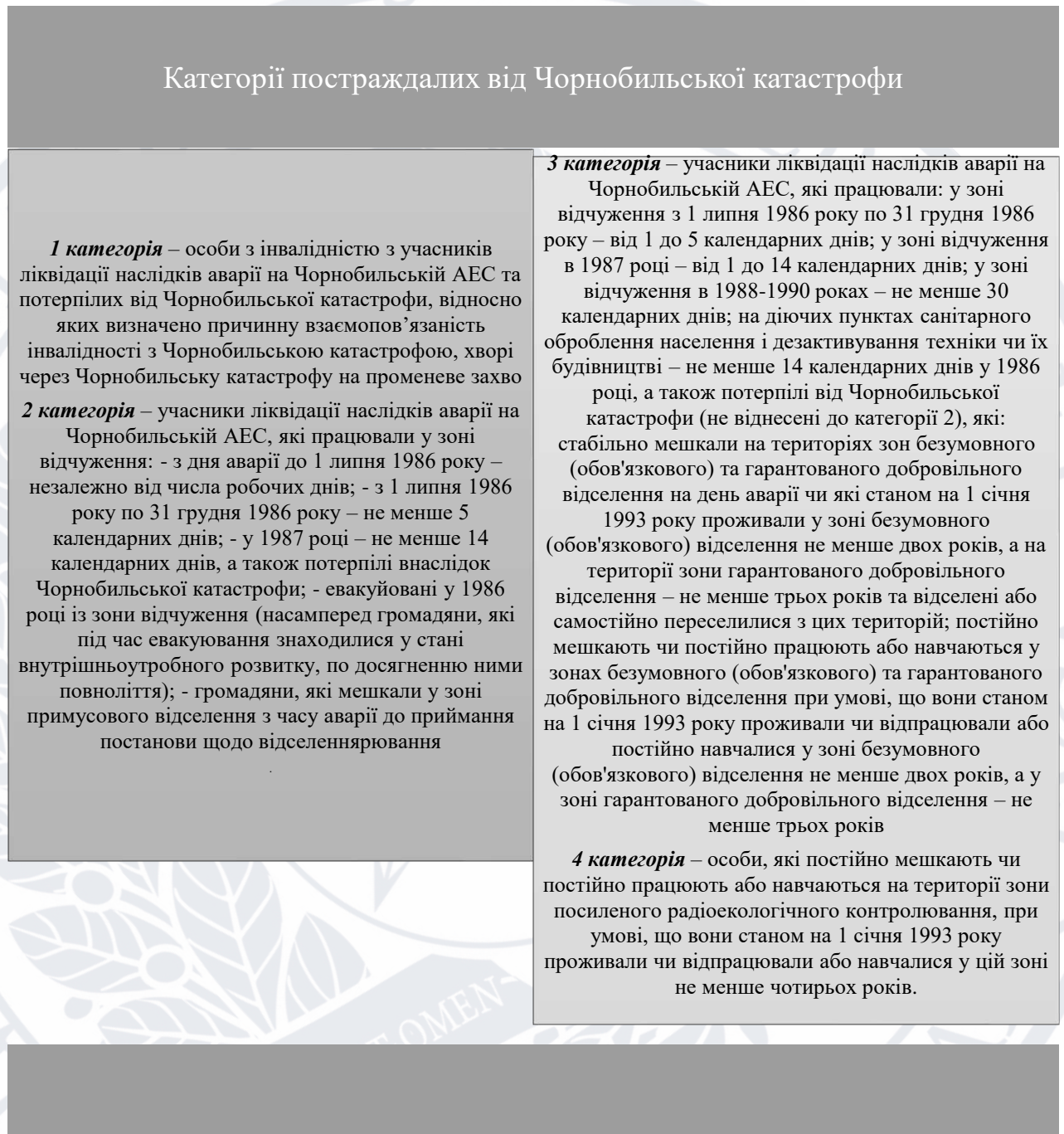

Рисунок 1.8 – Органи, відповідальні за соціальне забезпечення

Джерело: сформовано автором на основі [10, с.102; 48].

Громадянам, постраждалим через Чорнобильську катастрофу, законодавчо надане право звернення в установи соціального захисту для одержання таких виплат:

одноразової компенсації ліквідаторам наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, які одержали групу інвалідності через Чорнобильську катастрофу;

одноразової компенсації дітям, які одержали групу інвалідності через Чорнобильську катастрофу;

одноразової компенсації родинам, якими було втрачено годувальника із кількості осіб, віднесених до учасників ліквідування наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та смерть яких настала через Чорнобильську катастрофу;

щорічної допомоги на оздоровлення;

компенсації вартості лікування в санаторно-курортних закладах;

компенсації проїзду раз на рік у будь-який пункт України і назад автомобільним, повітряним, залізничним, чи водним транспортом особам, які відносяться до категорій 1 та 2 [2, с.18];

щомісячної грошової допомоги по причині обмеження харчування продуктами місцевого виготовлення та особистих домогосподарств;

компенсування 50 (25) відсотків вартості продуктів харчування по медичних (фізіологічних) нормах, встановлених Міністерством охорони здоров'я України, громадянам, яких віднесено до категорій 1 та 2;

щомісячної грошової допомоги батькам потерпілих дітей, які знаходяться у державних та комунальних дошкільних освітніх закладах (за дні відвідування та невідвідування);

щомісячної виплати на дітей шкільного віку;

грошової компенсації на дітей, які не харчуються в навчальних закладах, розміщених на територіях радіоактивного забруднення, та дітей, які отримали інвалідність через Чорнобильську катастрофу і не харчуються в навчальних закладах, а також за всі дні, коли вони не відвідували ці заклади;

грошової компенсації батькам потерпілих дітей, якими не відвідуються дитячі дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (зокрема і ті, які не зафіксовані на обліку шкіл), якщо діти не перебувають на повному забезпеченні з боку держави.

2. Непрацюючі фізичні особи, якими надаються соціальні послуги пенсіонерам, особам з інвалідністю, хворим, не здатним до самообслуговування і потребують постійного стороннього супроводу (крім осіб, що обслуговують соціальні служби) мають право на призначення щомісячних виплат. Фізичній особі, якою надаються соціальні послуги, гарантоване право одержання лише однієї компенсації не враховуючи чисельність обслуговуваних осіб, типів та обсягу послуг [19, с.75].

3. Почесне звання України «Мати-героїня» присвоюють жінкам, якими народжено та виховано до восьми років п'ятох і більше дітей, зокрема і усиновлених у відповідності до чинного законодавства. Аби одержати почесне звання «Мати-героїня» слід звернутися із заявою до органів місцевого самоврядування, які підготують та можуть надіслати з допомогою обласних державних адміністрацій у Секретаріат Президента всю необхідну документацію (подання, нагородний лист, протоколи, свідоцтва про народження дітей тощо) для одержання даного звання.

Після одержання даного звання жінкам виплачують одноразову грошова допомогу в розмірі десятикратного прожиткового мінімуму, зафіксованого для працездатних осіб. Даний вид допомоги можливо одержати завдяки порталу iGov. Матері-героїні також надане право на звернення за цією допомогою у органи соціального захисту.

4. Особою, постраждалою від торгівлі людьми, подається по місцю перебування у місцеву державну адміністрацію заяву, після чого проходиться співбесіда. По результатах останньої видають довідку щодо встановлення статусу особи постраждалої від торгівлі людьми. Після одержання статусу можливо одержати матеріальну допомогу.

Для цього законний представник дитини, постраждалої від торгівлі людьми і розлученої із родиною, чи недієздатного громадянина подає в орган соціального захисту населення по місцю проживання (перебування) наведеної особи наступні документи:

заява;

копія довідки щодо встановлення статусу особи, постраждалої від торгівлі людьми;

копія документа, яким посвідчується особа;

копія документа, яким підтверджується непрацездатність особи (у ситуації потреби)[25, с.72].

5. Окрім усіх типів допомоги, визначеної для малозабезпечених родин, законодавством передбачаються спеціальні пільги багатодітним родинам. Багатодітні родини є сім'ями, в яких подружжя (чоловік та дружина) має свідоцтво про зареєстрований шлюб, разом мешкає та виховує трьох і більше дітей.

За рахунок порталу iGov багатодітні родини мають можливість одержати наступні послуги:

одержання копії посвідчення багатодітної родини та дитини з багатодітної родини у разі його втрати;

продовження терміну дії посвідчення багатодітної родини у разі навчання дитини на денній формі по настанню 18 років;

вклеювання фото у посвідчення дитини з багатодітної родини в разі досягнення нею 14 років;

подовження терміну дії посвідчень багатодітної родини у разі народження дитини;

отримання довідки щодо того, що по місцю реєстрування батька чи матері посвідчення батьків та дитини з багатодітної родини не видавались;

видача посвідчення батьків багатодітної родини та посвідчення дитини з багатодітної родини;

закріплення статусу батьків та дитини з багатодітної родини (видача посвідчень);

видача довідки щодо перебування в єдиному банку даних багатодітних сімей;

фіксування змін у єдиному реєстрі даних багатодітних родин;

виключення з єдиного реєстру даних багатодітних сімей.

6. У відповідності із ЗУ «Щодо статусу ветеранів війни, гарантій їх соціального захисту», учасниками бойових дій вважають осіб, якими було взято участь у здійсненні бойових задач по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, об'єднань всіх типів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як при воєнних, так і в мирних обставинах. Згодом закон було додано доповнення, у відповідності до яких військових, якими було взято участь в ООС, було прирівняно із учасниками бойових дій. Отже, нині їм надано право на пільги, передбачені учасникам бойових дій [70, с.210].

До соціальних виплат для військовослужбовців відносяться:

1) допомога у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю в сумі 100 відсотків середньої заробітної плати без врахування робочого стажу.

2) учасникам бойових дій, якими втрачено працездатність, виплати становлять 25 відсотків прожиткового мінімуму (пенсійні виплати, щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, яку виплачують на заміну пенсії).

3) щороку до 5 травня учасникам бойових дій виплачують разову грошову допомогу у розмірі, закріпленому Кабінетом Міністрів України. Виплачує разову грошову допомогу управління праці та соціального захисту населення по місцю проживання отримувача. Для цього не потрібно подавати ніяких документів. Органами соціального захисту населення разом із установами, де ветерани війни знаходяться на обліку, самостійно формуються переліки ветеранів війни.

4) інвалідам війни та учасникам бойових дій, щомісячний розмір пенсійних виплат яких нижчий встановленого рівня, виплачують щомісячну державну адресну допомогу до пенсії у сумі, чого бракує до зазначених розмірів [74, с.185].

Виплату одноразової грошової допомоги здійснюють обласні військові комісаріати рівними частинами членам родини, батькам та утриманцям загиблих військовослужбовців (переводиться на банківський рахунок).

Внаслідок складної ієрархії установ соціального захисту населення доволі проблематично прослідкувати по джерелах фінансування соціальних статей витрат як на державній, так і на місцевій (територіальній) площині.

Відповідно до статистичної інформації соціальна сфера в Україні є недостатньо фінансованою внаслідок відсутності належного бюджетного фінансування. Українському уряду варто визначити державні мінімальний набір стандартів, які повинні зафіксувати грань показників якості та обсягу надання соціальних послуг населенню нижче якої вони не мають опускатися.

Висновки до розділу 1

На даний час в економічному теоретичному та практичному дискурсі відсутнє єдине трактування терміну «соціальний захист», що зумовлюється різноманітними підходами науковців до його визначення.

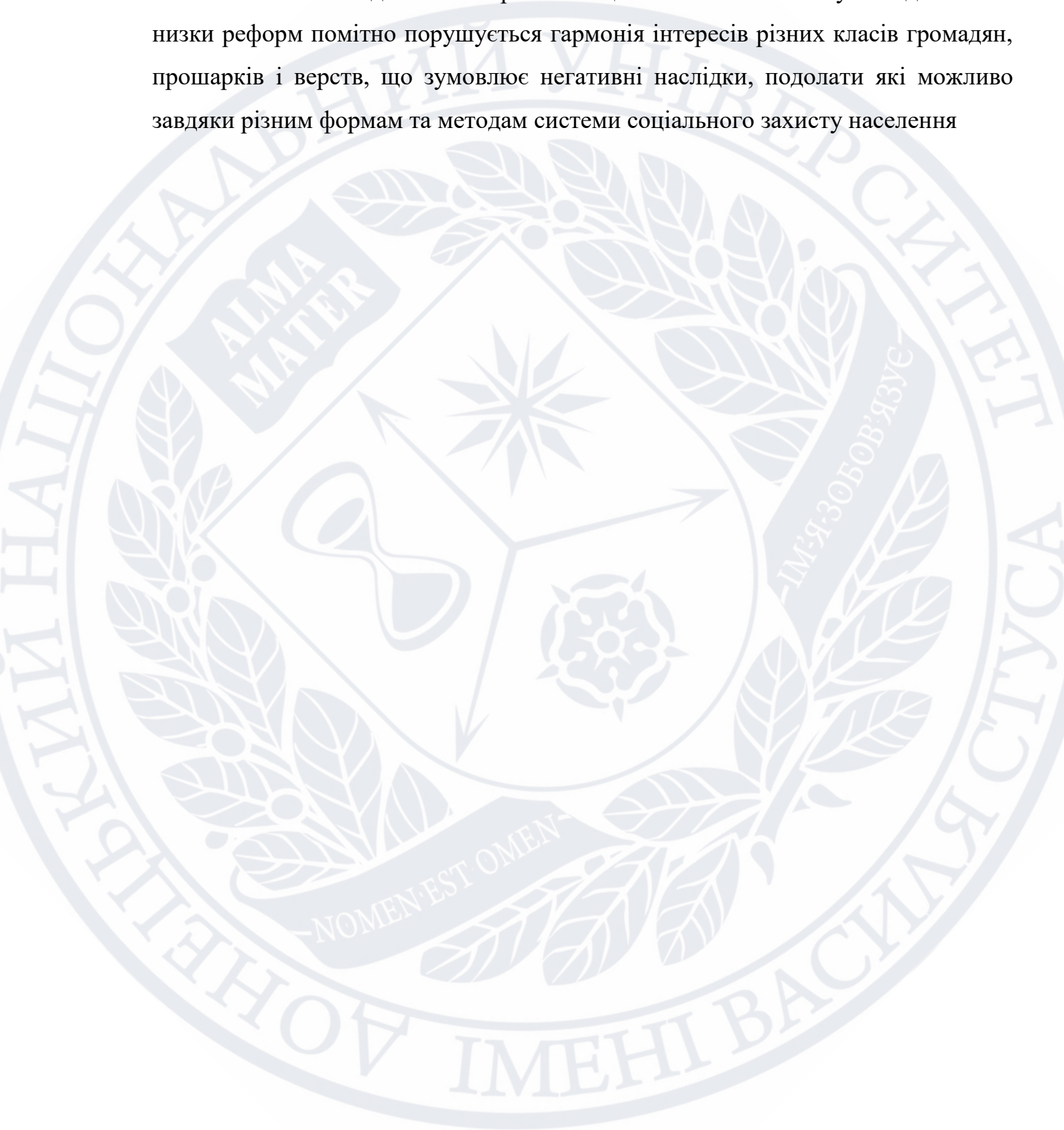
Соціальна політика відноситься до галузі державного управління. Вона є соціально-економічним механізмом, оскільки зароджується разом з державою, спрямоване на гармонізацію загальнолюдських дій і зміцнення національних інтересів, є інструментом управління соціальними структурами та інститутами.

Нинішнє становище соціального захисту населення є доволі складним механізмом цілісної сукупності державних органів, де основним є Міністерство соціальної політики України, яким має забезпечуватися формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення.

Системі соціального захисту населення України характерна розгалужена регіональна структура соціальних закладів та установ, за рахунок яких надають соціальні послуги визначеним верствам населення. Усім установам та закладам, якими надаються подібні послуги характерна складна ієрархічну структура, від місцевих закладів до загальнодержавних команд спеціалістів.

Соціальне забезпечення є системою соціально-економічних заходів, направлених на матеріальну протекцію громадян від негативних соціальних ризиків.

Одним з вагомих напрямків суспільного розвитку є соціальний захист населення в якості одного із напрямків соціальної політики. За умов здійснення низки реформ помітно порушується гармонія інтересів різних класів громадян, прошарків і верств, що зумовлює негативні наслідки, подолати які можливо завдяки різним формам та методам системи соціального захисту населення

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка основних показників видатків на соціальний захист населення в Україні

Соціальним забезпеченням передбачається надання соціальної протекції визначеним верствам населення (державним службовцям, військовим, дітям-сиротам). Фінансове забезпечення таких соціальних видатків провадиться завдяки податковим надходженням до бюджету. На базі цього фінансується державна соціальна політика, зокрема програми у галузі середньої і вищої освіти, охорони здоров'я.

Соціальним страхуванням передбачається матеріальне забезпечування економічно активного населення та пенсійне забезпечування. Фінансове забезпечення механізмів соціального захисту у системі соціального страхування провадиться за рахунок страхових внесків членів страхового об'єднання, які при настанні страхової ситуації одержують страхові виплати. Фінансове забезпечення виплат по соціальному страхуванню до того ж можуть частково здійснювати завдяки державним дотаціям чи кредитам [18, с.12].

Внаслідок військової агресії сусідньої держави вагому частину українського бюджету у 2022 році забрали витрати на оборону - 38% або ж 1142,9 млрд. грн. (рис.2.1), що у 9 разів більше, ніж було витрачено державою на оборону до повномасштабного вторгнення. Тоді видатки склали тільки 127,5 млрд. грн.

Окрім витрат на оборону, у воєнний рік помітно підвищилися видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу - аж у 2,5 рази. В загальному по цих статтях було витрачено 454,4 млрд грн.

Майже на чверть підвищилися витрати на соціальний захист населення - 455,2 млрд грн проти 367,3 млрд грн у 2021 році.

Найбільше зменшились витрати на економічну діяльність - майже у два рази, з 293,6 млрд грн до 156,4 млрд грн.

Рисунок 2.1 – Місце видатків на соціальний захист у загальній структурі видатків за 2022 рік

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Під зниження також потрапила освіта і видатки на неї склали 280.1 проти 312.9 млрд.грн. Слід наголосити на тому, що видатки на загальнодержавні цілі знизилися у тому ж розмірі (рис. 2.2)

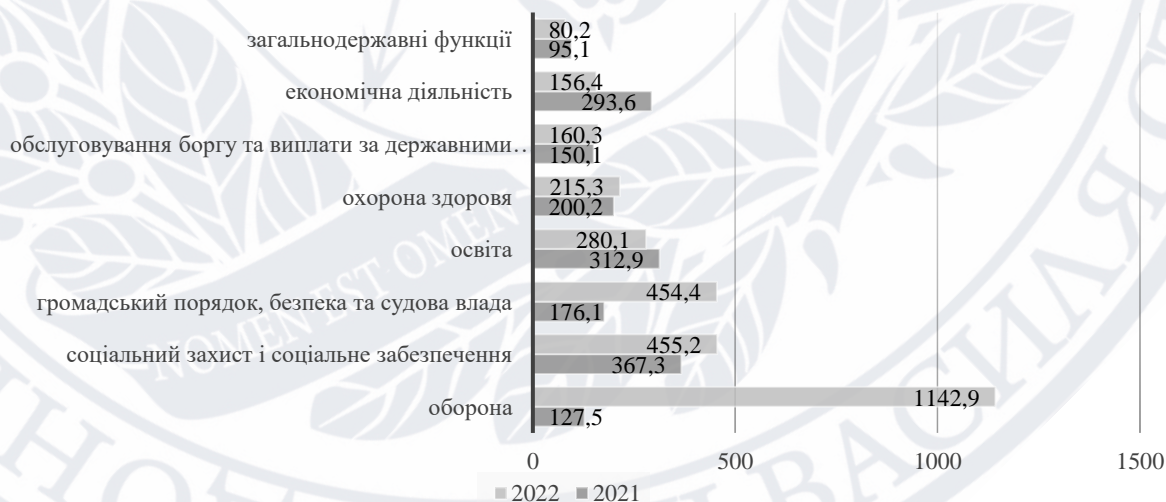

Рисунок 2.2 – Динаміка видатків за період 2021-2022 років

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Соціальний захист є другим за важливістю пріоритетом бюджету після видатків на оборону. Держава стикається з безпрецедентними соціальними

викликами, а внутрішньою міграцією ускладнюється планування та повне виконання соціальних витрат.

Щомісячно на соціальне забезпечення (виплату пенсій, соціальних допомог, стипендіальних виплат) спрямовувалося близько 21% від загального об'єму видатків державного бюджету.

На щастя, можна заручитися допомогою наших міжнародних партнерів для цих потреб. Під час повномасштабної війни Україна одержала 480,3 млрд грн дотацій, які дозволили фінансувати соціальну допомогу, зарплати бюджетникам, допомогу внутрішньо переміщеним особам, медичне обслуговування тощо.

На ці потреби також були використані взяті урядом позики (загальний обсяг фінансування держбюджету у 2022 році сягнув 1,2 трлн грн, з яких 564,2 млрд грн – у виді зовнішніх позик та 666,9 млрд грн – від розміщення ОВДП).

На кінець 2022 року чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні досягла 5,9 млн осіб, з них 1,8 млн отримують допомогу. Під час повномасштабного воєнного вторгнення на допомогу ВПО було виділено 57 мільярдів гривень.

Крім того, за програмою «Життя» понад 4 мільйони власників житла, які влаштували переселенців, отримали компенсацію витрат на оплату житлово-комунальних послуг на загальну суму 900 мільйонів гривень.

Загалом за 6 місяців 2022 року на соціальні виплати з державного бюджету буде направлено 396,4 млрд. грн. (рис. 2.3).

У структурі видатків на соціальну сферу максимальна питома вага припадає на трансферти до пенсійного фонду.

На другому місці соціальні виплати соціальних допомог державою, особливо родинам з дітьми.

Досить значна частка (кожна четверта гривня) витрачається на пільги та субсидії для оплати комунальних послуг. Для прикладу, у 2021 році лівова частка також пішла на соцзахист пенсіонерів (хоча у січні-листопаді 2022 року ця частка була на 8 процентних пунктів меншою).

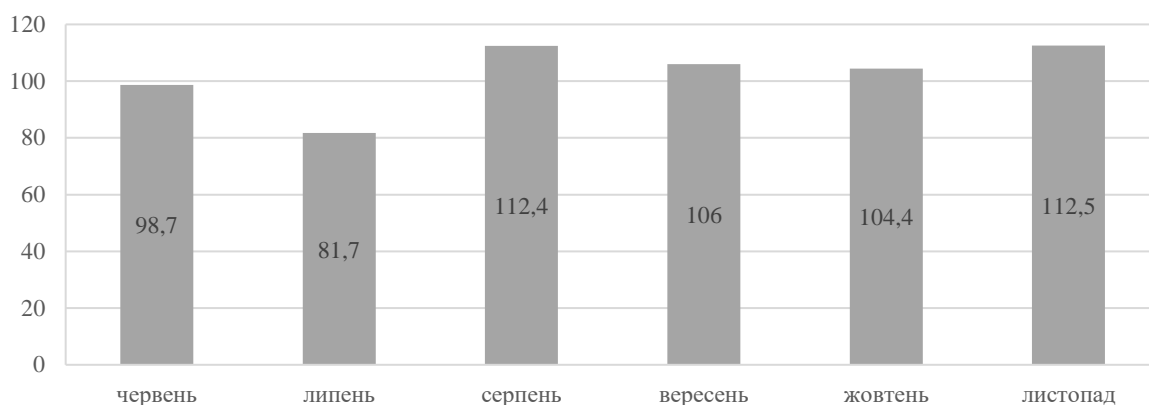

Рисунок 2.3 – Динаміка витрат на соціальний захист у розрізі місяців за 2022 рік

Джерело: сформовано автором на основі [13]

Пропорції інших складових соціальних видатків також минулого року були подібними, крім адресної допомоги переселенцям, яка з січня по листопад 2022 року в 17 разів перевищувала аналогічні витрати за відповідний період 2021 року.

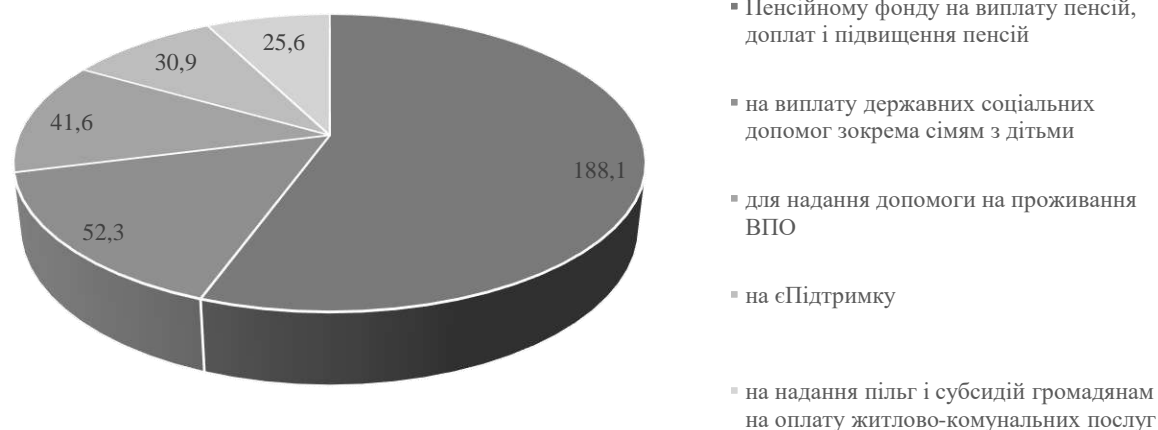

Рисунок 2.4 – Структура видатків держбюджету на соціальний захист, млрд. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [48]

Через велику чисельність ВПО (за наявною інформацією близько 5 млн осіб) також стрімко зросли видатки на їх підтримку. Таким чином, лише 41,6 млрд грн було спрямовано на житлову підтримку переселенців.

Соціальне забезпечення є головним пріоритетом у фінансуванні держбюджету на 2023 рік. Якщо поглянути на видаткову частину бюджету, то

побачимо, що видатки Мінсоцполітики зросли в порівнянні з минулим роком майже на 20 млрд грн і становитиме до кінця 2023 року понад 445 млрд грн, попри цільове падіння економіки та розмір дефіциту бюджету.

Позитивним є переформатування та структурування бюджетних програм з урахуванням основних пріоритетів Мінсоцполітики для відповідних груп та категорій бюджетодержувачів. Загалом 15 бюджетних програм, закладених у бюджеті на 2022 рік, виключено, але додано 4 нові, які були включені до попередніх: «Соціальне забезпечення дітей та сім'ї»; «Соціальне забезпечення людей, які опинилися у проблемних життєвих умовах»; «Підтримка малозабезпечених родин»; «Соціальний захист людей з інвалідністю».

Загальна вартість скасованих програм становить 168,9 млрд грн, а нових – 170 млрд грн. Попри складність економічної ситуації, уряд та Міністерство соціальної політики спромоглися принаймні зберегти рівень фінансування соціального захисту малозахищених верств населення на рівні минулого року. Але й тут не відомо, наскільки це відповідає поточним потребам, чи хоча б яку частину реальних потреб держава покриває цими сумами.

Щодо рівня соціальних виплат на 2023 рік, то підвищення соціальних стандартів не є відповідним до прогнозу підвищення індексу споживчих цін для порівняння. Таким чином, всупереч практиці минулих років, фактично на весь 2023 рік встановлено прожитковий мінімум та мінімальну заробітну плату в розмірах, затверджених з 1 грудня 2022 року. При цьому індекс інфляції становить порівняно з попереднім роком 130,6% [81].

Найбільшою статтею видатків на соціальний захист у 2023 році залишається «Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та зростань пенсій за пенсійними програмами, а також дефіцит Пенсійного фонду» – 271,9 млрд грн враховуючи зростання на 7,5% у порівнянні до 2022 року.

І ця шалена сума, яка щорічно підвищується, свідчить не лише про банкрутство солідарної пенсійної системи, а й про дисбаланс державного соціального забезпечення різних верств громадян.

Так, загальний обсяг фінансування соціального захисту громадян у складних життєвих обставинах, малозабезпечених родин і родин з дітьми та інвалідів, як зазначено вище, складає 170 мільярдів гривень, що на понад 100 мільярдів гривень менше, ніж для пенсіонерів. Це різко контрастує з тим, що політики говорять про заохочення повернення людей із вимушеної міграції, більшість із яких працездатного віку, молодь та діти. Насправді адекватний соціальний захист осіб похилого віку в країнах ЄС значною мірою забезпечується несоціальними заходами та державними пенсійними програмами, а саме функціонуванням накопичувальної пенсійної системи. Без удосконалення пенсійної системи України неможливо створити необхідні умови для входження у галузь соціального захисту чи рамки достойного пенсійного забезпечення, тому це питання надзвичайно актуальне.

За рахунок перерозподілу видатків державного бюджету на соціальний захист осіб, позбавлених волі через збройну російську агресію проти України, додатково виділено більше 21 мільйони гривень[78].

Головним розпорядником коштів кожної програми є Мінреабілітації.

Гроші будуть направлені на виплати щорічної державної допомоги особам, відносно яких було підтверджено факт порушення права на свободу через збройну агресію проти України, або членам їхніх родин при перебуванні таких громадян в місцях позбавлення волі.

До того ж завдяки цим коштам військові і цивільні полонені будуть забезпечені пакунками з речами першої необхідності, які ними одержуються одразу після звільнення.

Отже, проаналізувавши статті видатків на соціальний захист населення в минулому році очевидним є, що головна частина видатків припадала на пенсійний фонд та виплату пенсій, далі йде виплата державних соціальних допомог родинам з дітьми, надання допомоги на проживання ВПО, єПідтримка, надання пільг і субсидій громадянам за оплату житлово-комунальних послуг.

2.2 Аналіз впливу соціального захисту на підтримку доходів вразливих верств населення

За умов розквіту української державності та укріплення ринкових відносин потребуються гарантії соціального захисту усім верствам населення України, зокрема пільговими категоріями громадян. Зростає необхідність результативного соціального захисту, зумовленого погіршенням добробуту населення за умов соціально-економічної трансформації при переході до ринкового суспільного розвитку, коли вагома чисельність людей знаходиться на межі виживання.

Збільшується соціальна та майнова диференціація, якою зумовлюється різниця у спроможності до задоволення головних соціальних запитів населення. Зостаються стабільно низькі життєвий рівень та якість. Останніми роками зросла практично у два рази чисельність пенсіонерів по віку, бездомних і бідних, чи вимагається від держави забезпечування соціальних гарантій та організування результативного соціального підтримання даних прошарків[79].

Одержувачами соціальних виплат є особи/родини, які належні до вразливих верств населення та/або знаходяться у проблемних життєвих ситуаціях, яким надають соціальні виплати.

Вразливі групи населення – це люди/родини з найвищим ризиком потрапляння у проблемні життєві умови внаслідок впливу негативних зовнішніх та/або внутрішніх факторів.

Складні життєві обставини – є тими, які негативно впливають на життя, здоров'я та розвиток людини, функціонування родини та які особою/сім'єю не можуть бути подолані самотійно.

Фактори, які можуть зумовити важкі умови життя: похилий вік; часткове чи повне зниження активності рухового апарату, пам'яті; невиліковні захворювання; хвороби, для подолання яких необхідно тривале лікування; розлади психіки та поведінки, зокрема через психоактивні речовини; інвалідність; відсутність дому, роботи; низький дохід особи; розлади поведінки у дітей внаслідок розставання батьків; ухилення від виконання виховних

обов'язків батьками чи особами, які їх замінюють; втрата соціальних зв'язків, зокрема при перебуванні в місцях несвободи; жорстоке поводження з дітьми; гендерне насильство; домашнє насильство; торгівля людьми; шкода від пожежі, стихійного лиха, катастроф, військових дій, терористичних актів, збройних конфліктів, тимчасової окупації[80].

Дія Закону України «Про соціальні послуги» розповсюджується на українців, а також іноземців та осіб без громадянства, які на законних основах мешкають на території України, зокрема на осіб, на яких розповсюджується дія Закону України «Про біженців та осіб, які користуються додатковим або тимчасовим захистом» та належать до незахищених верств населення та/або знаходяться у проблемних життєвих обставинах (ст. 5 Закону України «Про соціальні послуги»).

Вагоме значення у механізмі державного соціального захисту належить соціальній допомозі. Це проявляється у державній турботі відносно громадян, якими потребується підтримання, сприяння у зв'язку з віком, хворобами, спеціальним становищем та малозабезпеченням. Відтак, задачею соціальної допомоги є покращення матеріального становища людей без врахування їх трудової діяльності.

Основною умовою результативного функціонування системи соціального захисту для підтримки доходів вразливих верств населення є збалансування необхідності у фінансових ресурсах з наявними доходами. Головні фактори впливу на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення, наведені на рис. 2.5. Попри значної чисельності чинників, якими здійснювався непрямий чи безпосередній вплив на фінансове забезпечення, все-таки максимальний вплив на потребу у фінансових ресурсах має чисельність та розмір соціальних трансфертів, наявних у системі соціального захисту.

Соціальні трансферти надають за допомогою різних програм соціального захисту населення. Останнім часом в багатьох світових державах, зокрема і в Україні, прослідковується послаблення соціального значення держави, що зумовлено, в першу чергу, кризою державних фінансів. Спостерігається

зниження державних соціальних програм чи зниження їх фінансування. Більша роль нині відіграється соціальним страхуванням, зокрема недержавним. При таких умовах, оптимальне фінансування соціального захисту може бути досягнуте тільки при гармонійного розвитку усіх типів соціального захисту, що ніяк не має бути позначено на соціальній захищеності українців.

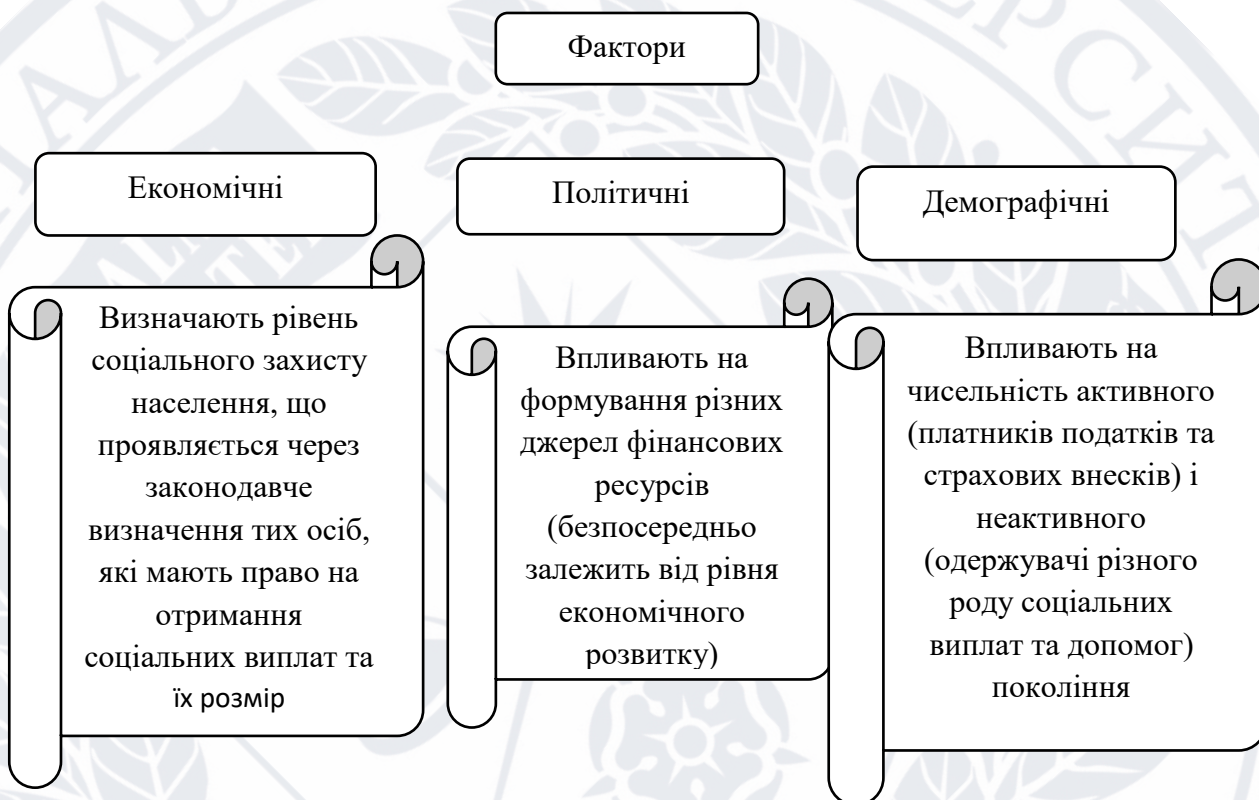

Рисунок 2.5 – Основні фактори, які впливають на потребу у фінансових ресурсах для соціального захисту населення

Джерело: сформовано автором на основі [6, с.240]

Завдяки коштам системи соціального страхування укріплюється добробут більшої частини громадян по завершенню ними активного трудового життя, а також у ситуації виникнення соціальних ризиків, що зумовили тимчасову чи постійну втрату працездатності. Найпершим типом соціального захисту, визначеним законодавством України, є мінімальний розмір оплати праці. Практично її величина ніяк не може сягати прожиткового мінімуму і ледь забезпечує людське виживання [84]. Динаміку трансформації мінімальної

заробітної плати та прожиткового мінімуму за 2012-2021 роки наведено на рис. 2.6.

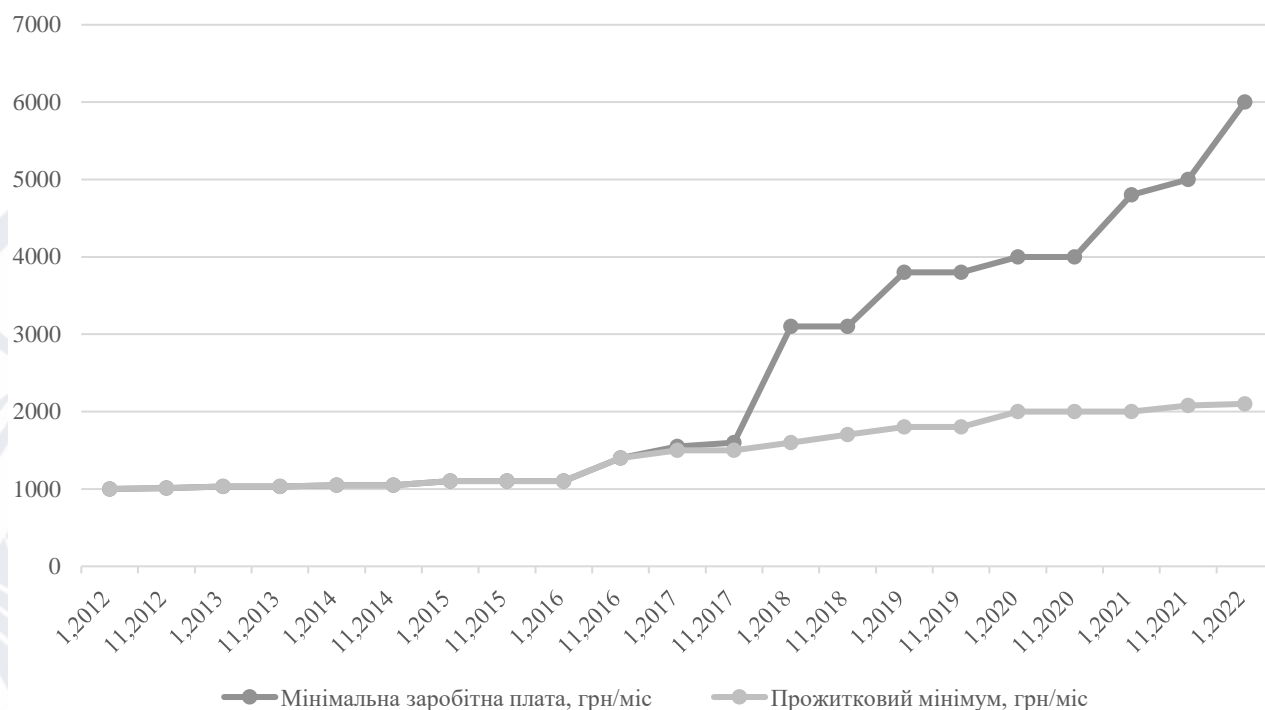

Рисунок 2.6 – Співвідношення між мінімальним рівнем оплати праці та прожитковим мінімумом для працездатних осіб в Україні, поквартально з 2012 по 2021 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [78, 79]

Вочевидь, що визначена на даний час сума мінімальної платні аж ніяк не зможе задовольнити запити працівників та їх родин. При таких умовах заробітна плата втрачає свою мотиваційну функцію відносно забезпечування відтворення робочої сили і стимулу до праці.

Соціальний захист в Україні реалізують завдяки:

матеріальному забезпеченню економічно активного населення (завдяки соціальному страхуванню);

пенсійному забезпеченні;

соціальної допомозі найуразливішим верствам;

матеріальній допомозі родинам з дітьми;

компенсаціям, індексуванню та пільгам населенню;

соціальному обслуговуванню тощо.

Найбільший сегмент серед незахищених верств населення у нашій державі - це пенсіонери. Для підтримки їх доходів у березні 2022 року перерахунок одержали більше 10 млн пенсіонерів.

Підвищено пенсію через:

- зростання розміру середньої заробітної плати, що враховується при обчисленні страхових пенсій, на 14 відсотків;
- пенсії, які не зростають у відповідності із частиною 2 статті 42 Закону 1058, підвищили на 135 гривень
- 524,1 тис. осіб базові суми військових пенсій зросли на 14 відсотків (без підвищень та надбавок, які збільшуються враховуючи прожитковий мінімум), середній розмір підвищення для них становить 700 грн.;
- щомісячні компенсаційні пенсійні виплати пенсіонерам (500 грн для осіб старших 80 років буде збільшено до 570 грн, 400 грн для осіб віком 75-80 років буде збільшено до 456 грн);
- шляхом підвищення мінімального розміру пенсій по інвалідності внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та втрати годувальника з них[43].

Була введена надбавка до пенсії для певних громадян. Зокрема, встановлено доплату до мінімальної пенсії (враховуючи інші надбавки і підвищення) для інвалідів 1 групи та пенсіонерів віком 60-65 років при повному страховому стажу (30/35 років) з 2200 грн. до 2300 грн.

Якщо після всіх зростань розмір пенсії непрацюючим пенсіонерам не досяг 2100 грн., то доплата здійснюється у зазначеному розмірі.

Також збільшено державну соціальну допомогу інвалідам та особам, які не володіють правом на пенсію, до 2100 грн. Слід зазначити, що попередніми рішеннями уряду встановлено мінімальний розмір пенсії для осіб старших 80 років при наявності страхового стажу 25 років для чоловіків, 20 років для жінок у розмірі 2600 грн, а для осіб віком від 75 до 80 років зі страховим стажем для чоловіка 25 років, для жінки 20 років у розмірі 2500 грн.

Також на 400 грн збільшено допомогу на кожну дитину, яку виховують в багатодітній родині, з 1700 до 2100 грн.

З квітня здійснено перерахунок пенсій працюючим пенсіонерам та підвищені пенсії, виплачені у червні, враховуючи зміни у повідомному порядку виплати одноразової грошової допомоги.

Для працюючих пенсіонерів, пенсія яких була відповідна прожитковому мінімуму, проведено перерахунок з липня і підвищено з 1934 грн до 2027 грн і з грудня до 2093 грн[53].

З жовтня 2022 року до програми підвищення доходів пенсіонерів, ініційованої Президентом України, були включені пенсіонери віком від 70 років, які отримують виплату 300 грн. Загалом програмою охоплено 4 мільйони пенсіонерів (старше 70 років).

При цьому станом на жовтень 2022 року визначено:

- мінімальний розмір пенсії 3000 грн для осіб старших 70 років при повному страховому стажу (30/35 років для жінок/чоловіків);
- мінімальна пенсійна виплата для осіб старших 70 років у яких менший страховий стаж, пропорційно менше від 3000 грн. Водночас для пенсіонерів віком 70-80 років із страховим стажем 20/25 років для жінки/чоловіка - не менше 2500 грн та не менше 2600 грн для пенсіонерів старших 80 років із страховим стажем 20/25 років.

З грудня 2022 року підвищено мінімальну пенсійну виплату до 2500 гривень для непрацюючих пенсіонерів, для яких у березні 2022 року визначено мінімальну пенсійну виплату у розмірі 2300 гривень при наявності повного страхового стажу (30/35 років для жінки/чоловіка).

Прогнози поліпшення соціального захисту населення у 2023 році є орієнтовними.

Серед головних пріоритетів соціальної політики на 2023 рік встановлено: підвищення соціальних стандартів (очікується на 5,4% до 2022 року); безперебійне фінансування виплат тим категоріям громадян, для яких виплати від держави є вагомим джерелом доходів, зокрема пенсій; підтримання громадян, які виявилися у проблемних життєвих обставинах; активне підтримання громадян, які найбільше постраждали від військової агресії:

інваліди; діти-сироти; одинокі пенсіонери, які потребують постійного догляду; ВПО; інформатизація соціальної сфери. Введення єдиного інформаційного механізму соціальної галузі планується до всіх соціальних видатків.

Так, на програму підтримання людей, що опинилися в складних життєвих обставинах (ВПО, чорнобильців, інвалідів та які не володіють правами на пенсію тощо) закладено було 66,8 млрд грн. В загальному обсяг видатків за підсумками 2023 року планується в сумі 405.2 млрд.грн. (рис.2.7)

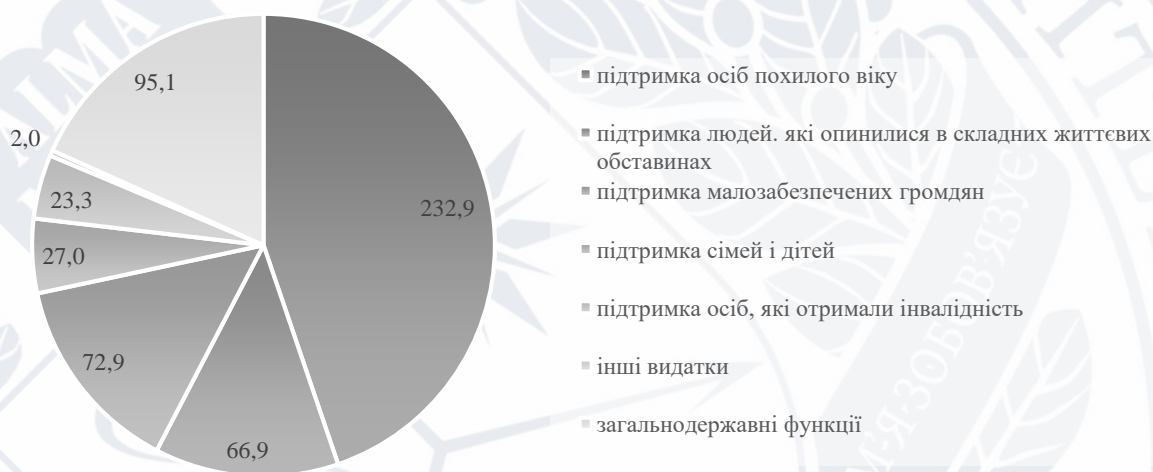

Рисунок 2.7 – Планові видатки вразливим верствам населення у 2023 році (за даними Мінсоц політики)

Джерело: сформовано автором на основі [48]

На програму підтримання малозабезпечених громадян планується направити 72,9 млрд грн, з них 37,9 млрд грн – на субсидії та пільги та 19,4 млрд грн – на житлову допомогу інвалідам та особам, які їх доглядають, на виплати до малозабезпеченим сім'ям - 15,5 млрд. грн.

На соціальний захист родини та дітей (виплати при народженні дітей, при усиновленні, на дітей-сиріт, «пакунок малюка» тощо) у бюджеті-2023 закладено 27,3 млрд грн.

Бюджет Пенсійного фонду України на 2023 рік становить 590,1 млрд грн, з них 232,9 млрд грн – з державного бюджету [89].

Тому за нинішніх економічних умов, в період політичної та економічної нестабільності особливо гостро назріває необхідність забезпечення захисту максимально незахищених громадян.

Головною задачею соціального захисту є створення матеріального та морального підґрунтя всім представникам цієї соціальної групи. Але навіть при певному підвищенні пенсійних виплат чи допомог родинам з дітьми їх матеріальне та матеріальне становище не є задовільним і достатнім. Адже якщо споживчий кошик зросте на 500 грн, то до пенсії додадуть 98 грн.

Отже, очевидно, що сучасні реалії економіко-соціального процвітання нашої держави вимагають суттєвих соціальних реформ, особливо у сфері фінансування соціальної галузі, яка беззаперечно виділяється життям як один із найактуальніших національних пріоритетів нинішньої української бюджетної політики.

2.3 Аналіз перспектив розвитку соціального захисту працівників в умовах післявоєнного відновлення

Багато HR-спеціалістів відзначають, що, незважаючи на перенасичення ринку праці певними категоріями та професійними групами, в умовах післявоєнного відновлення все ще не вистачатиме компетентних, талановитих співробітників з новітніми бізнес-технологіями. Це відноситься до представників ряду функціональних сфер, економічних галузей та видів діяльності. Для залучення таких спеціалістів, а потім утримати їх у компанії, зрозуміло, що зарплати і кар'єрних перспектив недостатньо.

Сьогодні все більше керівників бізнесу впевнені, що заробітна плата не створює мотивації та лояльності співробітників, і в кінцевому підсумку не може бути зафіксована в компанії.

Стимулюючий ефект від підвищення заробітної плати (ставок зборів) або встановлення визначених надбавок і доплат є короткостроковим, оскільки працівники швидко адаптуються до заданого розміру заробітної плати. Рядом науковців стверджується, що тривалість впливу підвищення заробітної плати на

мотивацію працівників залежна від низки факторів і може варіюватися від 1 місяця до 8 місяців.

Рішення про відбір корпоративних кандидатів і подальше погодження своїх кар'єрних задумів зі стратегією розвитку залежне від ряду особистих і організаційних факторів.

Поширений серед науковців і професіоналів управління є визначення соціальних пакетів як виплати у вигляді пільг, компенсацій, пільг та соціального забезпечення, що перевищує розмір базового окладу.

На думку О. Ф. Новікової, з погляду законодавчих положень про працю матеріальні виплати, що включені до соціального пакету, можна розглядати як складники заробітної плати, що підпадають під виплату додаткової заробітної плати та інших заохочень і компенсацій [49, с.155].

Відтак, соціальний захист провадиться за рахунок соціального забезпечення та допомоги. Інституційно-функціональну систему фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні наведено на рис. 2.8.

Фінансовому забезпеченні соціального захисту громадян характерна багатоканальна структура, сформована з коштів державного та місцевих бюджетів, державних та недержавних соціальних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності та добродійних (благодійних) фондів і здійснення за рахунок перерозподілення частки вартості валового внутрішнього продукту на базі соціальної солідарності, чим передбачається взаємодопомога усіх членів системи соціального захисту. Останнє реалізується у виді перерозподілення коштів між різними соціальними, економічними та демографічними верствами громадян [37, с.26].

У чинному КЗпП України поняття «пільги» використовується для працівників, зокрема у статті 9-1 зазначено, що організації, установи, компанії в границях власної компетенції та за свій рахунок можуть встановлювати додаткову працю та пільги порівняно із законом.

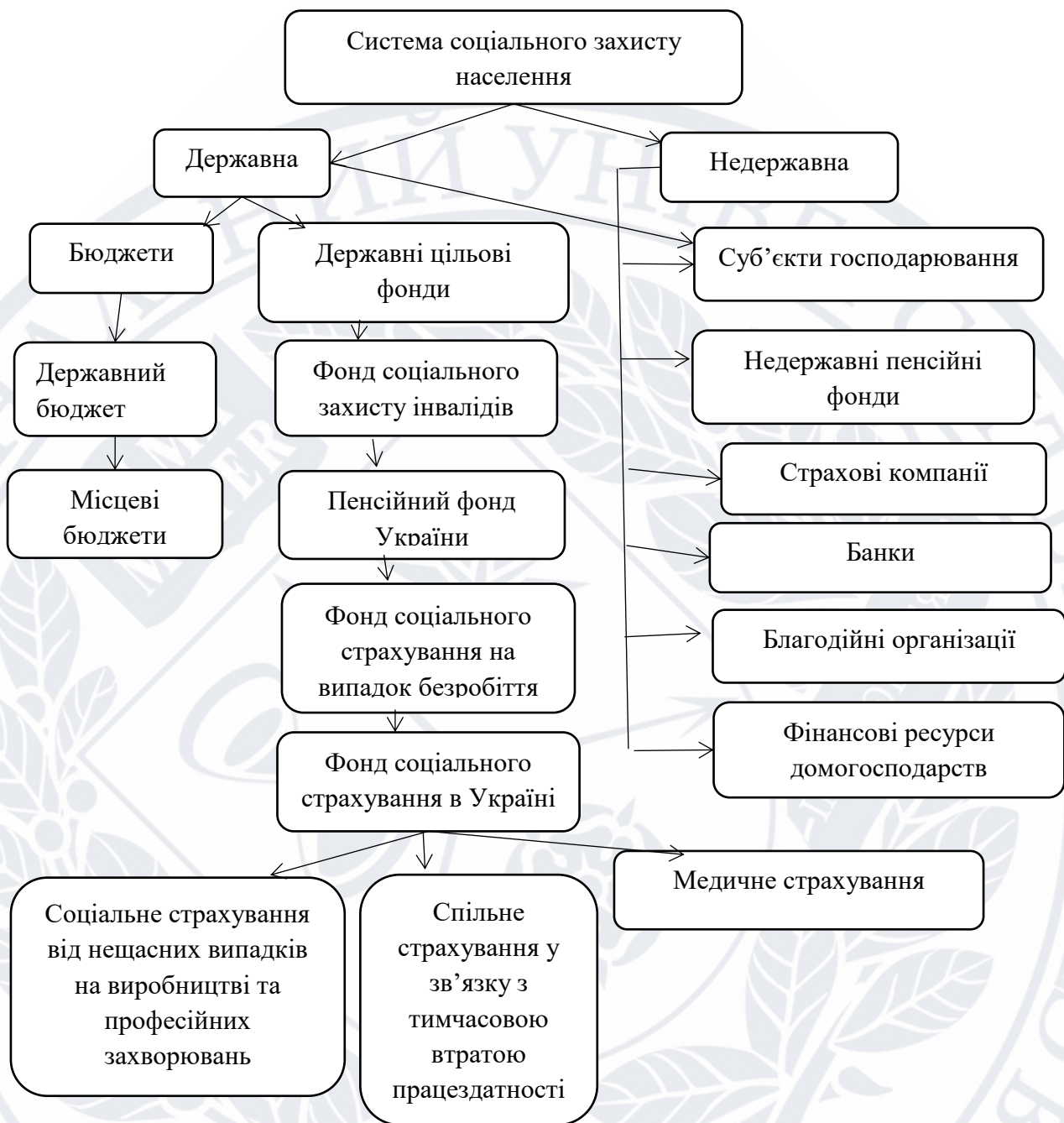

Рисунок 2.8 – Інституційно-функціональна система фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [28, с.155]

Однак ні в українському «Законі про оплату праці» від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР, ні в Директиві про статистику заробітної плати, затвердженій наказом Держкомстату України від 13 січня 2004 р., немає № 5 (далі – до директиви № 5) Термін «пільги» не поширюється на будь-яку складову заробітної плати працівника.

Отже, можливо виділити пару висновків. В першу чергу, слід додати, що даний термін можна застосувати до заробітної плати, що не входить до фонду оплати праці.

З врахуванням суперечливості першого висновку, видається цілком обґрунтованою думка про те, що термін «благополуччя» має бути застосованим до соціально вразливих громадян (пенсіонери, інваліди, постраждалі через Чорнобильську катастрофу тощо), при цьому не є працівником.

Однак цей термін також можна використовувати для деяких із них, особливо тих, хто потребує додаткових соціальних виплат (наприклад, неповнолітні, вагітні жінки, жінки з дітьми до трьох років тощо).

Деякі експерти визначають соціальні виплати як пільги та пільги, які надаються роботодавцями понад заробітну плату.

Такий підхід також є хибним, оскільки, окрім заробітної плати, досить великий перелік заохочень, які роботодавці пропонують своїм працівникам, деякі з яких не носять соціальний характер.

Наприклад, премії, що виплачуються з прибутку, зростання частки та інших доходів від участі працівників у власності організації (дивіденди, відсотки, виплати на основі акцій).

Найявний до того ж і протилежний погляд типу того, що соціальне забезпечення є сукупністю матеріальних і нематеріальних благ і компенсацій, одна із складників заробітної плати або премії підприємства для своїх працівників. Розгляд соціальних виплат як складової заробітної плати та премій є методологічно некоректним, оскільки більшість соціальних виплат не включаються до складу заробітної плати[38, с.102].

Крім того, якщо робити посилання на Інструкцію № 5, то заробітна плата, зокрема інші заохочення соціального характеру включають зокрема: фінансову допомогу, виплати на харчування чи субсидії, утримання дітей працівників дошкільного закладу, які забезпечують проїзд та абонементи групи здоров'я, медичні та інші путівки, передплата на газети та журнали тощо.

Співвідношення заробітної плати до соціальних виплат наведено у додатку Д.

Вивчаючи природу соціальних пакетів, необхідно враховувати наступні моменти.

По-перше, соціальні виплати є частиною компенсаційних виплат.

По-друге, соціальні пакети утворюють винагороди (виплати, заохочення, пільги, гарантії, компенсації тощо), яким притаманний соціальний характер, що різнить їх від інших компонентів компенсаційних пакетів.

По-третє, за функціональною ціллю складові соціального пакета можна розрізнити за:

компенсуванням витрат щодо здійснення посадових обов'язків та функцій: оплата транспортних витрат, мобільного зв'язку тощо;

сприянням підтримці та покращенню стану здоров'я та працездатності працівників: медична страховка, матеріальна допомога на оздоровлення, оплата харчування, путівок на лікування, абонементів у групи здоров'я тощо;

заохоченням професійного розвитку: оплата навчання, передплата на газети та журнали та ін.

По-четверте, соціальна підтримка є одним із головних чинників, що формують репутацію роботодавця та його привабливість на ринку праці. Заробітна плата та стимули, які формують соціальну підтримку, повинні створювати конкурентну перевагу на ринку праці.

По-п'яте, немає міцного зв'язку між заробітною платою та заохоченнями, які формують соціальні пакети, та кількістю та якістю робочих місць. Фактично працівники отримують соціальні виплати лише тому, що вони є співробітниками, членами команди, носіями корпоративної культури в конкретній компанії [52].

Забезпечення працівникам соціальних пільг і стимулів дасть можливість роботодавцям в умовах післявоєнного відновлення:

формування позитивного іміджу та бренду роботодавця на ринку праці;

залучати та зміцнювати компетентних працівників;

покращувати результати роботи за рахунок підвищення мотивації співробітників і зменшення кількості захворювань;

підвищити якість праці та життя та матеріальну спроможність працівників та членів їх родин;

покращити якісні виміри людського капіталу;

укріпити лояльність співробітників до компанії та зменшити плинність кадрів;

оптимізувати витрати на соціальну страховку працівників, користуватися податковими пільгами та зменшувати непередбачені фінансові витрати;

покращити психосоціальне середовище;

знизити чисельність конфліктів, судових звернень тощо.

Сучасний соціальний пакет вміщує як основне соціальне забезпечення, передбачене законодавством щодо праці та соціального захисту, так і додатковими матеріальними пільгами, які пропонують роботодавці за власною ініціативою.

Ця класифікація заснована на принципі добровільного/обов'язкового надання працівникам матеріальних благ понад базову зарплатню та доповнення чи відшкодування особистих витрат понад базову заробітну плату.

Структура соціального пакету відображена в додатку Е цієї роботи.

Враховуючи визначену структуру соціального пакету, він виконує щонайменше три функції: забезпечувальну, стимулюючу та компенсаційну. Реалізація даних функцій в умовах післявоєнного відновлення має забезпечувати досягнення головної цілі – збалансування особистих потреб співробітників зі стратегічними планами підприємства. Цей баланс можна підтримувати шляхом узгодження соціального пакету з основними цілями всіх сторін трудових відносин.

В загальному слід зазначити, що взаємодії роботодавця та працівника, опосередковані соціальними пакетами, включають шість головних аспектів [3, с. 186].

Взаємодія на правовому рівні відбувається під час укріплення та існування трудових відносин між найманими робітниками та роботодавцями, які передбачають реалізацію багатьох економічних та соціальних прав і гарантій. Економічна взаємодія прослідковується під час визначення цін на робочу силу, а одним із елементів є соціальний пакет.

Етичні аспекти взаємодії між працівниками і роботодавцями у соціальній групі безпосередньо пов'язані з моральними цінностями та ідеями справедливості.

Так як будь-яке підприємство є соціальною організацією і в її структурі можна виділити окремі соціальні класи, соціальний пакет є соціологічною взаємодією між працівниками, організацією та суспільством в загальному.

Феномен психологічного зв'язку між підприємствами та працівниками є одним із основних чинників довгострокового успіху трудових відносин.

Ефективне використання соціального пакету в умовах післявоєнного відновлення вимагає забезпечення додержання певних принципів компенсаційної політики [2, с. 19]:

- конкурентоздатність (зовнішнє правосуддя) – рівень представництва, співвідношення заробітної плати, пропонованої організацією, до рівня зарплатні, визначеного на ринку для таких посад;
- відповідність (внутрішня справедливість) - шляхом порівняння деяких типів робіт для визначення вартості кожної роботи та встановлення шкали заробітної плати в організації;
- особиста справедливість — відображає суб'єктивні відчуття працівників щодо справедливої заробітної плати.

У нинішній міжнародній практиці менеджменту персоналу існує два способи розуміння функції соціального пакету [11, с.102] як інструменту управління та реалізація корпоративної соціальної відповідальності.

У першому підході соціальний пакет розглядають в якості інструменту.

Підвищує привабливість конкретного роботодавця для працівників на конкурентному ринку праці, одночасно слугуючи альтернативним механізмом

підвищення загальної зарплатні працівників, а не заробітної плати (пряма грошова компенсація).

Використовуючи другий підхід в умовах післявоєнного відновлення, надання соціальних послуг і безпеки співробітникам стане однією із загальних сфер соціальної діяльності, де компанії зможуть створити позитивну ділову репутацію.

У цьому контексті працівники, а також інші важливі гравці в діяльності компанії (акціонери, країни, місцеві громади, споживачі, постачальники тощо) є посередниками.

Управління соціальними пакетами в умовах післявоєнного відновлення здійснюватиметься в рамках ціленаправлених соціальних програм, при цьому працівники мають брати активну участь під час приймання рішень, акцентуючи увагу на соціальному діалозі, дотриманні прав громадян, забезпеченні рівних можливостей і безпеки, здоров'я та соціальної протекції[24, с.130].

Таким підходом передбачається побудова партнерських відносин із співробітниками в умовах післявоєнного відновлення, спрямованих на підвищення їх задоволеності діяльністю компанії, тому є стратегічно направленим на укріплення стійкого іміджу соціально відповідальних роботодавців.

З точки зору законодавства щодо праці матеріальні виплати, які є складовою соціального пакету, можна розглядати як елементи оплати праці по відношенню до додаткової зарплатні та інших заохочувальних і компенсаційних пільгових виплат.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши статті видатків на соціальний захист населення в минулому році очевидним є, що головна частка видатків припадає на пенсійний фонд та виплату пенсій, далі йде виплата державних соціальних допомог сім'ям з дітьми, надання допомоги на проживання ВПО, єПідтримка, надання пільг і субсидій громадянам за оплату житлово-комунальних послуг.

Відповідно до статистичної інформації соціальна сфера в Україні недофінансувань внаслідок відсутнього належного бюджетного фінансування. В європейських державах захищеними статтями видатків державного бюджету є видатки соціального характеру. Найбільша питома вага в європейських бюджетах займається видатками на соціальні потреби. Уряд України має визначити державні мінімальні стандарти, якими має бути зафіксовано грань показників якості та обсягу надання соціальних послуг населенню нижче якої вони не мають знижуватися.

У ринковому економічному середовищі соціальний захист населення реалізують завдяки фінансовим ресурсам усіх економічних агентів: домогосподарств, господарських суб'єктів і держави. Попри досить диверсифіковану структуру джерел фінансування соціального захисту населення, основне значення серед них все ж відіграється коштами, акумульованими у централізованих і децентралізованих фондах фінансових ресурсів держави. На ряду з коштами бюджетів усіх рівнів, важливим джерелом фінансування соціального захисту населення є кошти соціального страхування, зокрема Пенсійного фонду України.

Сучасні реалії економіко-соціального розвитку України вимагають суттєвих соціальних реформ, особливо у сфері бюджетного фінансування соціальної сфери, яка беззаперечно виділяється життям як один із найактуальніших національних пріоритетів нинішньої української бюджетної політики.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1 Виклики для системи соціального захисту населення в умовах сьогодення

Насамперед доцільно наголосити, що навіть визначивши стратегічним напрямом орієнтування на європейську модель, українським законодавцем неодноразово використовувалися характерні для радянського часу пільги, які найчастіше перед черговими виборами запроваджувалися чи пропонувалися певним категоріям громадян. Через це, держава, не володіючи необхідними ресурсами, взяла на себе додаткові зобов'язання у галузі соціального захисту і забезпечення, що не володіло жодним соціальним чи економічним ефектом, окрім виділення привілеїв для представників визначених професій чи певних соціальних класів. Звичайно дана ситуація неприпустима.

Окрім того, діюча нині законодавча база у галузі соціального захисту та забезпечення, насамперед, формується з прийнятих у різні часові проміжки і часто дуже суперечливих законодавчих актів, та визначає набагато більше різних типів пільг, соціальних виплат і послуг, аніж це передбачає Конституція чи міжнародні правові зобов'язання України [92].

На жаль, слід підкреслити, що попри те, що більша частина Конвенцій МОП у галузі соціального забезпечення було ратифіковано Україною, зазначені в них стандарти не одержали обов'язкового характеру, вони тільки (і не завжди в повній степені) враховуються (тобто є орієнтирами) при поліпшенні української законодавчої бази.

Напевно, саме це може вважатися причиною того, що при сучасному стані української законодавчої бази розміри пенсій і виплат невідповідні вимогам міжнародного і загальноєвропейського набору стандартів, якими передбачаються мінімальні соціальні нормативи [23, с.22].

Слід додати, що українське законодавство ще не в повній мірі відповідне вимогам конвенцій МОП та інших організацій. Це відноситься, насамперед, до допомог щодо безробіття, бо їх розмір дуже малий (і це враховуючи, що відповідно до конвенцій обсяг конкретного типу матеріального захисту не може бути нижчим за обсяг, зафіксований в міжнародному акті).

Крім того, тривають дебати щодо допустимості вимоги щодо 30 років сплати внесків чи діяльності для накопичення пенсії, а також дозволу припинення виплати допомоги по інвалідності або допомоги через втрату годувальника за певних умов, а саме, коли одержувач займається роботою, яка дозволяє отримувати прибуток.

Навіть останнє зростання мінімальних пенсій (до прожиткового мінімуму) не змінило ситуацію, тепер більшість пенсіонерів отримують пенсії по віку, розмір якої не відповідний до міжнародних стандартів. Водночас розробляються та приймаються конвенції щодо поступового розширення сфер охоплення, збільшення строків виплати допомоги.

Щодо міжнародних стандартів, то не можна оминати регіональні закони, такі як Європейська соціальна хартія (переглянута), яка передбачає можливість для держави визначати обсяг своїх зобов'язань (добровільне самообмеження) і, таким чином, гарантований рівень захисту громадян проти соціальних ризиків, Європейського кодексу соціального забезпечення, Конвенції Міжнародної організації праці (далі – МОП) № 118 «Про рівність громадян та іноземців та осіб без громадянства у сфері соціального забезпечення», № 157 «Про встановлення міжнародна система захисту прав у сфері соціального забезпечення», Європейська конвенція про соціальне забезпечення, яким належне доволі вагоме значення [38, с.310].

Ця теза не зумовлює заперечень, адже діяльність МОП у розробці стандартів соціальної сфери приділяла найбільшу увагу процесу координації національних систем. Крім того, ця організація заклала основу основних соціальних стандартів. Зазначене знайшло відображення у визначенні видів виплат та умов їх призначення, розподілі соціальних ризиків, при яких особи

набувають прав на соціальний захист, також розроблено та нормативно встановлено їх мінімальні норми – розмір, термін виплат, кількість осіб, на яких воно поширювалося, тощо.

Слід додати, що соціальне право ЄС принесло ліпші результати у сфері соціального захисту, ніж національне законодавство, а також європейський механізм соціального захисту, основами якої були Найбільшого розвитку в першій половині 20-х років у світі.

Оскільки ці положення міжнародних документів ратифіковані Україною, це означає, насамперед, визнання нашою державою необхідності запровадження міжнародних стандартів соціального захисту.

Одночасно варто погодитися з С. Бичковим, яким зазначається, що особливості та специфіка розвитку нашої держави не дозволяють автоматично перенести до законодавства України загальновизнані міжнародні норми соціального забезпечення населення, адже вони розраховані на розвинуті та стабільні ринкові відносини. Тому трансформування українського соціального захисту населення враховуючи набутий світовий досвід потребує особливого підходу до зміни засад його побудови з урахуванням реалій розвитку [35, с. 130].

Оптимізація структури соціального захисту за умов економічної кризи, обмежених ресурсів та зростаючих потреб є доцільним питанням порядку денного навіть в економічно розвинутих державах. Гостро постає питання пошуку оптимального співвідношення інтересів економічної та соціальної галузей.

Диверсифікація фінансових джерел фінансування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на основі капіталізації ресурсів соціальних страхових фондів в сучасних є неможливою з наступних причин:

дефіцитності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування через необхідність спрямування щойно отриманих від страхувальників коштів на здійснення виплат застрахованим особам у

поточному періоді.

Тільки в умовах переважання доходів можливою є капіталізація соціальних внесків. У разі інвестування за існуючих обставин може виникнути загроза ліквідності та несвоєчасності виплат страхових зобов'язань;

важливою умовою результативної організації інвестування додаткових незадіяних коштів страховими фондами на довгостроковий період є гарантія того, що здійснені нагромадження не знеціняться до того часу, коли застрахована особа матиме право на отримання своїх страхових виплат.

Насамперед, це стосується збереження відповідного рівня інфляції. Для здійснення довгострокових вкладень додаткових незадіяних коштів страхових фондів (йдеться, передусім, щодо Пенсійного фонду України) необхідні такі умови, щоб протягом періодів трудової активності виплати пенсій;

державні цінні папери, які є борговими зобов'язаннями держави, є найбільш оптимальним інвестиційним ресурсом для соціального страхування. Однак необхідно зважати на той факт, що в такому разі працездатне населення змушене буде покривати за рахунок сплати податків не лише обсяг страхових внесків для застрахованих, а й додатково гарантований державними цінними паперами дохід.

Вказані обставини є одночасно причинами не введення в дію другого рівня пенсійної системи – накопичувальна система загальнообов'язкового державного соціального страхування [33].

Напрями поліпшення системи соціального страхування лежать також у площині координації фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, їх звітності та контролювання діяльності. У відповідності із чинним законодавства фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування є підзвітними і підконтрольними органам державної влади.

Однак на практиці їх діяльність не є достатньою мірою контрольованою і прозорою як, до прикладу, діяльність приватних пенсійних фондів і страхових організацій, контролюючим органом для яких є Національна комісія, яка проводить державного регулювання сфери ринків фінансових послуг.

Здійснивши аналіз стану справ у нашій державі щодо додержання стандартів, доцільно підсумувати, що нині не вирішено проблематику реалізування міжнародно-правового набору соціальних громадських прав і міжнародних юридичних обов'язків України відносно модернізування наявної структури соціального захисту в національній законодавчій площині.

У переважній більшості ситуацій закони щодо ратифікації міжнародних договорів приймають без одночасного прийняття нових чи внесення змін до діючих законів України, виходячи із даних договорів.

Отже, в умовах існуючих викликів ефективна реалізація державної політики у сфері соціального захисту є запорукою добробуту населення та підвищення рівня життя в умовах конкурентоспроможної національної економіки та в рамках зміцнення економічної безпеки держави. Останній створює умови для соціально-економічного розвитку та впливає на економічну динаміку, забезпечення державою соціальних гарантій, динаміку і структуру зайнятості, формування соціальної справедливості в суспільстві та соціального забезпечення.

Сформована певна структура соціального захисту населення в Україні залишається фрагментарною за цілями, обмеженою в наявних ресурсах, характеризується низькою ефективністю функціонування інституцій, що призводить до її слабкості, недосконалості та відсталості порівняно з європейськими соціальними стандартами. Вирішення проблем соціального захисту населення та усунення існуючої нерівності в його розвитку потребує формування відповідної державної політики.

На цьому фоні дедалі актуальнішим стає визначення пріоритетів державної політики соціального захисту населення та розробка ефективних механізмів їх реалізації.

3.2 Основні напрями удосконалення системи соціального захисту в умовах післявоєнного відновлення

Знаходження варіантів вирішення проблематики соціального захисту має бути спрямоване, в першу чергу на оптимальне перерозподілення фінансових коштів у системі соціального захисту, а не на потенційне зниження його програм. Стратегією економіко-соціального розвитку нашої держави чітко декларується європейський вибір держави, чим передбачається формування підґрунтя для отримання членства в Європейському Союзі завдяки масштабному запровадженні загальноєвропейських нормативів і стандартів у вітчизняне законодавство та систему державного управління.

Одержання стратегічних і тактичних пріоритетів соціального захисту населення є не можливим без розбудови відповідних механізмів їх реалізації у розрізі трьох складників: правового, організаційного та фінансового[45, с.17].

Правовою підсистемою механізму реалізації соціального захисту населення має передбачатися розроблення та затвердження низки нормативно-правових актів, які стануть правовою основою для прийняття практичних рішень, зокрема:

- виділення категорій осіб, яким поширюється соціальна допомога, застосовуються заходи захисту та механізми їх забезпечення;

- регулюють обов'язки фізичних осіб, компаній і держави (включаючи центральні органи влади, місцеве врядування) у галузі соціального захисту;

- визначають види і форми матеріальної, фінансової та інших типів підтримки, що надаються в межах провадження заходів соціального захисту населення тощо.

Організаційною підсистемою механізму реалізації соціального захисту населення має передбачатися формування механізму його організаційного забезпечення, а саме:

- системи органів загального та спеціального призначення у сфері соціального захисту населення;

- перерозподіл повноважень і відповідальності між органами управління

соціальним захистом на різних площинах адміністративно-територіального устрою тощо [35, с.6].

Збільшення витрат на соціальний захист населення можливе лише за умови трансформації нормативно-правової бази щодо зростання ВВП, тоді державою буде виділятися більше фінансів на соціальний захист громадян. Слід підкреслити, що людський потенціал є максимальною суспільною цінністю, а його розвиток є пріоритетною частиною нормативно-правового забезпечення.

Таке бачення важливості людини в якості громадянина з перспективами держави і світу вимагає укріплення новітніх пріоритетів розвитку української економіки, її соціальної спрямованості та формування соціально-правової відповідальності в комерційній сфері.

Тому доцільно вважати необхідністю ухвалення постанови Верховної Ради України «Щодо збалансованого розвитку людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки».

Завдяки визначеним пріоритетам в Україні слід у стислі терміни сформувати та запропонувати нормативно-правовий інструментарій для безпосереднього впливу держави на процедуру розвитку людського потенціалу, а також прийняти новий Кодекс законів щодо праці України. Державний контроль за втіленням в життя нормативно-правових положень у галузі удосконалення людського капіталу є вагомим фактором і підґрунтям економічної безпеки країни в цілому.

Поступальний суспільний розвиток стикається з вагомістю задоволення потреб розвитку людського потенціалу в залежності від зусиль щодо одночасної реалізації пари концепцій – соціального управління та концепції людського розвитку, що є досягненням міжнародної світової спільноти. Якщо концепцією соціального управління визначається збереження та розвиток людства в якості глобальної цілі, то концепцією людського розвитку визначається центральна роль громадянина в соціально-економічному розвитку [19].

Також необхідно нормативно встановити державну соціальну

відповідальність перед одержувачами соціальних виплат. Державна соціальна відповідальність має працювати з наявністю та розвитком невідворотного інструментарію її використання, зміцнення політичної культури, розвиток демократичного підґрунтя державного управління, конструктивної опозиції, побудова партнерських стосунків між владними гілками та максимізація рівня довіри в уряді.

Від початку незалежності механізм загальнообов'язкового державного соціального страхування нашої країни знаходиться у стані реформування. Неодноразово відбувалися зміни цілей і напрямів такого реформування, які обертаються навколо головної проблеми – виділення нових джерел фінансування.

Інформаційна відкритість механізму загальнообов'язкового державного соціального страхування є головним показником прозорості її діяльності. Саме тому черговим кроком до досягнення максимальної ефективності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, мінімізації витрат на її утримання та позитивного впливу на детінізацію трудових відносин повинно бути забезпечення якомога вищого рівня прозорості та доступності інформаційного супроводу системи соціального страхування у країні.

Рекомендованими до запровадження в українських реаліях заходами покращення діяльності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є залучення потенціалу приватного страхування. Дана модель не є новою, її використання поширене у англійській практиці під назвою модель У. Беверіджа (рис. 3.1).

Страхування – це економічна категорія, у рамках якої доцільно поєднати комерційне та соціальне страхування (якщо розглядати його у контексті сукупності відносин економічного характеру) [50, с. 134].

Це є можливим зважаючи на спільність ризику соціального характеру, від якого покликані захистити особу соціальне страхування і окремий вид комерційного – особисте страхування.

Рисунок 3.1 – Система соціального страхування трирівневого типу

Джерело: сформовано автором на основі [73, с.185]

Аналогічними для даних видів страхування є до того ж: цільовий характер фондів (виключно для страхового захисту); механізм формування і використання – його відповідність принципу солідарності з перерозподілом ресурсів між учасниками фондів.

Оскільки соціальне страхування є сферою державних фінансів, а комерційне – видом підприємницької діяльності у сфері страхового бізнесу (а саме фінансового посередництва на ринку фінпослуг), то відмінності вказаних видів захисту полягають, насамперед, у рівні централізації фінансових відносин.

Таким чином, поєднання соціального і комерційного страхування (у формі особистого) в повній мірі відповідне умовам та вимогам сучасної економіки, оскільки його елементи базуються на однакових страхових принципах, є взаємодоповнюючими та спільно спрямованими на усунення або зниження соціальних ризиків.

На сьогодні в Україні діє непрозора система пільг та соціальних виплат у

сфері соціального захисту та забезпечення. Держава підтримує розгалужену мережу муніципальних і державних установ соціального обслуговування та соціального захисту, але фактичні соціальні показники населення залишаються на низькому рівні. Система адміністрування пільг та реєстрації груп пільговиків настільки складна, що зазнає численних зловживань.

Основним методом вирішування цієї проблеми може бути законодавче закріплення більшості повноважень у системі адміністрування на державному та місцевому рівні [48, с.132]

Оскільки облік груп громадян, які користуються пільгами та отримують виплати, потребує, серед іншого, насамперед точного володіння інформацією про місцеву квоту, наявність та рівень ресурсів, необхідних для їх реалізації та специфіку місцевих питань, і насамперед майже особиста зацікавленість у цих рішеннях. Нагальна вагомість реформування системи соціального захисту в Україні може бути зумовлена законодавчою неврегульованістю питань формування соціального замовлення, встановлення потреб адміністративно-територіального утворення для соціальних послуг, їх видів, а не обсягів, планування та надання соціальних послуг ефективно здійснюється враховуючи визначені потреби та із запровадженням стандартизації соціальних послуг.

Задля підвищення результативності системи соціального захисту населення слід передусім удосконалити законодавство у цій сфері та зменшити чисельність нормативно-правових положень, які її регулюють. Для вирішення даної проблематики науковці пропонують два шляхи:

- 1) ухвалення кількох законів, які визначать основний список державних соціальних послуг та прозоро описуватимуть функції, задачі та напрями діяльності відповідних інститутів;

- 2) створення базового законодавчого документа, яким би закріплювалися основні принципи, організаційні, фінансові та юридичні основи соціального захисту українців [18, с.12].

Крім того, не варто забувати про Постанову Кабінету Міністрів України «Щодо затвердження Стратегії реформування системи надання соціальних

послуг», яка встановлює заходи закладів, якими надаються соціальні послуги.

Напрямки поліпшення системи соціального страхування лежать також у площині управління фондами ЗДСС, їх звітності та контролю за роботою. У відповідності із чинним законодавством фонди ЗДСС є підзвітними і підконтрольними органам держави. Однак на практиці їх діяльність не є достатньою мірою контрольованою і прозорою як, до прикладу, діяльність юридичних пенсійних фондів та страхових організацій, контролюючим органом для яких є Національна комісія, яка проводить держрегулювання сфери ринків фінансових послуг.

Задля модернізації наявної системи надання соціальних послуг та формування конкурентного ринку таких послуг за рахунок впровадження механізму стимулювання підприємств, якими надаються соціальні послуги, до постійного зростання рівня якості послуг, які надаються, необхідно:

- забезпечення надання соціальних послуг по принципу раннього відбору громадян та родин з дітьми;

- удосконалити порядок взаємодії державних органів, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана з подоланням складних життєвих умов громадян, особливо у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту громадян;

- розробка та впровадження механізму закупівлі послуг, особливо побутових;

- розроблення та затвердження державних стандартів соціальних послуг, які встановлюють вимоги до умов надання соціальних послуг та їх якості, визначають вид та обсяг таких послуг для визначених верств населення;

- запровадження диференційованої виплати соціальних виплат залежно від доходів одержувачів таких виплат;

- запровадження механізму соціального управління для посилення конкуренції між установами, яким надаються соціальні послуги, та сприяння підвищенню якості даних послуг;

- розробка та впровадження механізму фінансування соціальних послуг по

принципу «гроші ходять за одержувачем послуги»;

запровадити моніторинг і контроль якості та результативності послуг для оцінки степені відповідності послуг запитам їх одержувачів, рівня його задоволення, якості, своєчасності наданої послуги[11, с.3];

Подолання дестабілізуючих тенденцій розвитку соціальної сфери та вирішення їх нагальних проблем потребує, насамперед, систематизації стратегічних пріоритетів державної роботи у сфері соціального захисту та забезпечення достойного рівня життя громадян.

Отже, формування та реалізація державної політики у галузі соціального захисту має відбуватися на основі розроблених концептуальних засад, сприяти сталому розвитку економічних процесів, активізації конкурентних переваг усіх структурних компонентів соціальної сфери, підвищенню результативності застосування бюджетних коштів, зміцненню економічної безпеки держави.

Комплексне впровадження запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність державної політики у галузі соціального захисту, збереження стійкості національної економіки, а також сприятиме забезпеченню економічної безпеки України у післявоєнний період.

Отже, проблематика формування умов для самостійного вирішення територіальними громадами проблематики власного соціально-економічного функціонування потребують привести у відповідність до цих потреб нормативно-правову базу. Обрання одного із запропонованих шляхів скорочення чисельності нормативно-правових документів, якими регулюється галузь соціального захисту, збільшення ролі місцевих органів влади у вирішенні проблематики соціального захисту дасть змогу підвищити результативність системи соціального захисту населення, зокрема на місцевому рівні, у тому числі у великих промислових містах.

3.3 Заходи покращення системи соціального захисту населення для військових та їх родин

Виходячи з норм спеціального законодавства, зокрема у відповідності із Законом України «Щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей», соціальний захист членів родин військовослужбовців є системою заходів щодо надання пільг, компенсації, гарантії та інші види матеріального забезпечення у ситуаціях, законодавчо передбачених.

Під соціальним захистом членів сім'ї військовослужбовців варто трактувати державну діяльність, направлену на створення системи правових і соціальних гарантій, якими забезпечується реалізація конституційних прав і свобод, а також задоволення матеріальних і духовних запитів членів родини військовослужбовця відповідно до особливостей його правового становища в суспільстві.

Проте останнім часом сформувалася картина, в якій держава, яка законом надала військовослужбовцям та членам їх родин особливий соціальний статус з усіма витікаючими з цього правами, пільгами, компенсаціями та гарантіями, фактично не може забезпечити їх повну реалізацію через відсутність необхідних економічна база, достатній розмір коштів, чіткий механізм реалізації задекларованих гарантій та пільг, які водночас вимагають від військовослужбовців неухильного та якісного здійснення службових зобов'язань.

Водночас інструменти соціального захисту в нашій державі спрямовані не лише на задоволення основних потреб соціально мало захищених верств населення або громадян, які зустрілися із складними життєвими обставинами чи вимагають соціального захисту з державного боку, а й на інші категорії громадян - представників визначених професій чи професій, а також громадян, які надали заслуги державі [23, с. 42].

Тому соціальний захист для цієї групи осіб є засобом зменшення негативних чинників соціальних ризиків та створення гідних життєвих умов.

Тому, незважаючи на низку заходів на нормативно-правовому рівні, питання соціального захисту досліджуваної групи населення залишається відкритим, оскільки питанню їх соціального захисту приділяється мало уваги, як на науковому рівні, так і на периферії влади.

Загалом для адекватного дослідження проблематики соціального захисту членів родин військовослужбовців необхідно не лише окреслити та проаналізувати головні нормативно-правові акти, що стосуються галузі соціального захисту зазначеної групи осіб, а й виявити основні проблеми, які виникають внаслідок їх практичного застосування та правового регулювання.

Правильне розмежування практичних і теоретичних проблем їх соціальної протекції є необхідною умовою потенційного поліпшення законодавчої основи у зазначеній сфері, визначення перспективних напрямків діяльності державних органів щодо зростання рівня соціальної захищеності даної категорії осіб. Основною проблемою соціального захисту членів родин військовослужбовців є відсутність належного фінансування для реалізації соціальних програм відновлення їх здоров'я.

Незабезпечення гідного соціального захисту, зокрема медичного обслуговування та санаторно-курортного лікування, повинне бути пов'язане з фінансуванням [19].

Доречно вважати, що питання медичного обслуговування як військовослужбовців, так і членів їх родин сьогодні стоїть дуже гостро, що пов'язано з явищами, які зараз відбуваються в нашій країні.

Отже, для покращення соціального захисту членів родин військовослужбовців необхідно покращити їх соціальний захист. Зокрема:

внести зміни у закони України та іншу нормативно-правову документацію у ряді галузей, зокрема відносно поліпшення законодавства про укріплення соціального захисту військовослужбовців;

приведення матеріального та іншого рівня забезпечення у відповідність із закріпленими в законі правами та свободами.

Так як соціальний захист як і військовослужбовців, так і членів їх родин, підтримка їх належного рівня їх життя, є вагоми складником державної соціальної політики, відповідальної за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Чинна система пільг для ветеранів не має комплексного характеру. Про окремі пільги ветерани та члени їх родин поінформовані недостатньо, інші не користуються попитом. Система пільг не враховує індивідуалізованих потреб ветеранів, не містить системи повернення від воєнного до звичайного життя. Як наслідок, чим довше особою виконуються обов'язки військової служби, тим важче їй інтегруватися до цивільного життя, побудувати успішну кар'єру та забезпечити власний добробут.

Саме тому система переходу від військового до цивільного життя з психологічними, медичними, фінансовими, кар'єрними компонентами для ветерана та членів його родини забезпечила б більш швидкий та зручний перехід до мирного життя [75, с.10].

Сучасні пільги для ветеранів не є достатньо індивідуалізованими, не враховують потреби молодих економічно активних ветеранів, які прагнуть забезпечити добробут для себе та своїх сімей, а також є найбільш активними представниками громадянського суспільства. До того ж система пільг замість державних послуг чи підтримки для власного розвитку пропонує застарілі радянські опції на зразок встановлення квартирних телефонів. Це не сприяє повазі та вшануванню внеску ветеранів у захист України, її суверенітету та цілісності.

Комплексна державна підтримка, спрямована на активну реабілітацію, реінтеграцію ветеранів, розвиток їхніх підприємницьких ініціатив, забезпечення добробуту завдяки отриманим знанням і навичкам на засадах безбар'єрного доступу до державної підтримки та зменшення бюрократичності цього процесу дасть змогу ветеранам стати лідерами суспільного та державного громадянського розвитку. Проте на підставі здійсненого аналізу можемо виокремити також низку рекомендацій стосовно покращення чинної системи пільгового забезпечення ветеранів.

У законодавстві наявні проблемні аспекти, що стосуються деяких категорій військових пенсіонерів. До складу доходів, що враховують при обрахунку суми пенсії для звільнених військовослужбовців до 1 березня 2018 року, не входять додаткові типи грошового забезпечення та премії, які включаються до доходу звільнених військовослужбовців після вказаної дати, що має вагомий вплив на розмір пенсійного забезпечення [20].

Спроби розв'язання даної проблематики не є системними та негативно сприймаються військовослужбовцями і ветеранами через нерівність у сумах виплат за наявності однакового стажу та інших складників, що включаються до нарахування пенсії. Суб'єктам законодавчої ініціативи варто урівняти розміри пенсій військовослужбовців незалежно від дати їхнього звільнення. Також потребує врегулювання питання пенсійної індексації для військових та поліцейських, адже в 2017 році вони були виключені із об'єктів індексації грошових доходів.

Підводячи підсумок викладеному, слід констатувати, що соціальний захист членів родин військовослужбовців є важливим елементом їх трудової діяльності. Водночас варто відмітити, що основною ознакою такого захисту є її системність.

Тобто, членам сімей військовослужбовців гарантуються інструменти соціального захисту від самого початку прийняття на службу військовослужбовця та діють упродовж несення його всієї служби, тобто довічно, за винятком випадків передбачених законом. Для поліпшення добробуту членів родин військовослужбовців потрібне поліпшення їх соціального захисту. Виходячи з досліджених проблем соціального захисту, ми пропонуємо:

підвищення заробітної плати соціальних працівників для підвищення їх мотивації шляхом надання доплат до заробітної плати, наприклад, «за роботу у важких умовах праці»;

перегляд кадрів соціальних служб щодо якості надання ними послуг та штатного розпису з урахуванням додаткового навантаження від збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб;

використання інформаційних технологій у діяльності соціальних служб, забезпечення цифровізації соціальної галузі й полегшення роботи з документами. У цьому сенсі, наприклад, на кожну послугу доцільно розробити інформаційну картку, яка вміщає відомості щодо суб'єкта надання адміністративної послуги, умови отримання послуги (нормативно-правові), термін дії отримання адміністративної послуги. обслуговування;

запровадження нових актуальних напрямків роботи соціальних служб в умовах війни, наприклад, допомога з посттравматичним синдромом, допомога дітям-сиротам, інвалідам військової служби тощо.

забезпечення децентралізації соціальних послуг шляхом передачі системи соціальних виплат на рівень місцевих органів влади;

сприяння співпраці між органами місцевої влади сусідніх держав для реалізації спільних проектів соціальної допомоги населенню в рамках Закону України «Про взаємодію органів місцевого самоврядування»;

сприяння транскордонному співробітництву між українськими прикордонними громадами та громадами сусідніх країн для реалізації спільних соціальних проектів;

вивчення можливостей співпраці соціальних служб з громадськими, донорськими та міжнародними організаціями.

Ефективний соціальний захист населення може покращити рівень харчування, розширити раціон харчування, сприяти підвищенню продуктивності праці, забезпечити збереження засобів до існування внутрішньо переміщених осіб, створити нові робочі місця та покращити умови для їхньої прибуткової діяльності, для підтримання соціально вразливих верств населення та сприяння розширенню економічних прав та можливостей.

Висновки до розділу 3

Здійснивши аналіз стану справ у нашій державі щодо додержання стандартів, доцільно підсумувати, що нині не вирішено проблематику реалізації міжнародно-правових гарантій громадських соціальних прав і міжнародних правових українських зобов'язань відносно модернізування наявного механізму соціального захисту в національній законодавчій площині. У переважній більшості ситуацій закони щодо ратифікації міжнародних договорів приймають без одночасного прийняття нових чи внесення змін до діючих законів України, виходячи із даних договорів.

Проблеми формування підґрунтя для самостійного вирішення територіальними громадами питань власного соціально-економічного функціонування потребують привести у відповідність до цих потреб нормативно-правову базу. Обрання одного із запропонованих шляхів скорочення чисельності нормативно-правових актів, якими регулюється галузь соціального захисту, збільшення ролі місцевих владних органів у вирішенні проблематики соціального захисту дасть змогу підвищити результативність системи соціального захисту населення, зокрема на місцевому рівні, у тому числі у великих промислових містах.

Розв'язання проблематики та покращення якості соціального захисту може втілитися тільки при чіткому визначенні складників такого управління в межах відповідного механізму.

Соціальний захист членів родин військовослужбовців є важливим елементом їх трудової діяльності. Водночас варто відмітити, що основною ознакою такого захисту є його системність.

ВИСНОВКИ

В ході виконання даної кваліфікаційної роботи, було зроблено наступні висновки:

Визначено, що вивчення терміну «соціальний захист» можливе з різних граней – фінансової, соціальної, політичної, юридичної на основі різних методів дослідження – системного, інституціонального, функціонального, ретроспективного аналіз тощо. Водночас, як українські, так і закордонні науковці при розгляді даної категорії опираються на два основних підходи – соціальний захист у вузькому та широкому розумінні.

Соціальне забезпечення є системою соціально-економічних заходів, направлених на матеріальну протекцію громадян від негативного впливу соціальних ризиків (захворювання, інвалідність, похилий вік, втрата годувальника, відсутність роботи чи дому, нещасні виробничі випадки і т.д.).

Нині соціальний захист доцільно розглядати з інституційної позиції, ґрунтуючись на елементах системного підходу, трактуючи його в якості системи соціальних інститутів та установ для забезпечення формування безпечного середовища для життя і розвитку людини. Структура системи соціального захисту населення має складатися з таких елементів: цілі та мета діяльності; функції та принципи; суб'єкти та об'єкти, що взаємодіють в інституційному середовищі; сфери регулювання; форми реалізації.

Суб'єктами системи соціального забезпечення населення є учасники соціально-забезпечувальних правовідносин, які мають правосуб'єктність соціального забезпечення за цим видом забезпечення. Правовідносини в даній галузі двосторонні. Суб'єкт зобов'язаний впорядкувати і забезпечити той чи інший тип соціального забезпечення.

Соціальний захист в якості складової соціальної політики здійснює вплив на забезпечення динамічності розквіту державної економіки та формує можливості для результативного функціонування системи соціального захисту населення.

Нормативно-правова база діяльності органів у галузі соціального захисту

населення в Україні налічує до 200 документів. Цей набір юридичних актів складається з кодексів (бюджетний кодекс України, Кодекс цивільної оборони України, Кодекс праці України та Сімейний Кодекс), закони України, декрет президента України, резолюції Кабмін міністрів України, резолюції Верховної Ради України, розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства соціальної політики України, наказів Міністерства фінансів України та інших нормативно-правових документів.

Нормативно-правову базу забезпечення соціального захисту населення можна поділити на групи: міжнародні нормативно-правові акти; закони, що визначають сутність і види соціального захисту України; нормативно-правова база України, яка визначає державні соціальні пільги громадян та механізм їх надання; нормативно-правова база соціального захисту родин з дітьми; правова база соціального захисту інвалідів, житлових пільг та ін.

Відповідно до статистичної інформації соціальна сфера в Україні є недостатньо фінансованою внаслідок відсутності належного бюджетного фінансування. Українському уряду варто визначити державні мінімальні стандарти, які мають зафіксувати грань показників якості та обсягу надання соціальних послуг населенню нижче якої вони не мають опускатися.

Соціальні трансферти надають за допомогою різних програм соціальної протекції населення. Останніми роками в багатьох світових державах, зокрема і в Україні, прослідковується послаблення соціального значення держави, що зумовлено, в першу чергу, кризою державних фінансів. Спостерігається зниження державних соціальних програм чи зниження їх фінансування. Більша роль нині відіграється соціальним страхуванням, зокрема недержавним. При таких умовах, оптимальне фінансове забезпечення соціального захисту можна досягти тільки при гармонійного розвитку усіх видів соціального захисту, що ніяк не має бути позначено на соціальній захищеності українців.

Законодавство України ще не в повній мірі відповідне вимогам конвенцій МОП та інших організацій. Це відноситься, насамперед, до допомог щодо безробіття, бо їх розмір дуже низький (і враховуючи, що згідно конвенцій об'єм

конкретного виду фінансового забезпечення не може бути нижчим обсягу, зафіксованого міжнародним актом).

Соціальна сфера займає чільну позицію серед усіх сфер життєдіяльності, які сприяють досягненню певним прошарком населення країни визначених параметрів якості життя певних малозабезпечених верств задля забезпечення мінімальних параметрів соціального захисту. Уряд держави має керуватися принципом відповідальності кожного суспільства за соціальне благополуччя своїх громадян. Реформа соціального захисту є поступовою та орієнтована на концепцію прав людини відносно забезпечення мінімального рівня матеріального добробуту на безповоротному підґрунті. Однак рівень захищеності різних верств громадян в більшості випадків не досягає мінімальних параметрів, встановлених у світовій практиці. Слід розробити та реалізувати окремі напрямки поліпшення структури соціальної допомоги в Україні, а саме формування спеціальних комісій для провадження соціальної діяльності та соціальних функцій задля запобігання появі складних життєвих умов окремих категорій громадян. Населення, якому загрожує останнє, децентралізація соціальної галузі, формування функціональних комісій для комплексного оцінювання запитів окремих груп малозабезпечених, розробка соціальних програм адресної допомоги.

Головною проблемою соціального захисту є те, що нині не вирішено проблему реалізації міжнародно-правових гарантій соціальних прав громадян і міжнародних правових зобов'язань України відносно модернізування наявної системи соціального захисту в національній законодавчій площині. У переважній більшості ситуацій закони щодо ратифікації міжнародних договорів приймають без одночасного прийняття нових чи внесення змін до діючих законів України, що впливають із цих договорів.

Рекомендованими до запровадження в українських реаліях заходами покращення діяльності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є залучення потенціалу приватного страхування. Дана модель не є

новою, її використання поширене у англійській практиці під назвою модель У. Беверіджа.

Соціальний захист членів сімей військовослужбовців є важливим елементом їх трудової діяльності. При цьому слід відмітити, що основною ознакою такого захисту є її системність. Тобто, членам сімей військовослужбовців гарантуються заходи соціального захисту від самого початку прийняття на службу військовослужбовця та діють упродовж несення його всієї служби, тобто довічно, за винятком випадків передбачених законом. Для покращення соціального становища членів сімей військовослужбовців необхідне вдосконалення їх соціального захисту.

Для модернізації наявної системи соціальних послуг варто: надавати соціальні послуги по принципу раннього визначення осіб та родин з дітьми; удосконалення процесу взаємодії державних органів, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана з подоланням складних життєвих умов громадян; розробити та запровадити механізм закупівлі послуг їх надавачами; затвердити державні стандарти надання соціальних послуг; запровадити диференційовану виплату соціальних допомог у відповідності із доходами одержувачів цих виплат; запровадити схему соціального замовлення; розробити та запровадити механізм фінансової підтримки надання соціальних послуг; запровадити моніторинг та контроль якості та ефективності надання послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О.І. Соціальна відповідальність держави за людським та соціальним розвитком. Електронний ресурс. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080>
2. Антоненко О. Розвиток системи соціального захисту населення регіону: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.09.01. Одеса, 2006. 20 с.
3. Антонюк П. П. Соціальна безпека: значення та необхідність дослідження за умов динамічного середовища. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2012. № 3. Т. 2. С. 185-188
4. Балашов А.М. Сучасні проблеми соціального захисту населення України. *Економіка та держава*. 2013. №1. С. 82-84
5. Бачинська М.В. Інституційне забезпечення соціальної сфери України в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип 19. Т.2. 2023. с.263-271
6. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. Н. Б. Болотіна. К.: Знання, 2005. 615 с.
7. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 126 с.
8. Борецька Н.П. Концептуальні основи соціального захисту населення. *Економические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины*. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2013. С. 25
9. Борецька Н. П. Регіональні аспекти соціального захисту населення. *Регіональна економіка*. 2000. № 3. С. 83–88
10. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Донецьк: Янтра, 2001. 352 с.
11. Вакуленко В.М. Соціальний захист населення України: монографія. Київ: НАДУ, 2009. 184 с.
12. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://openbudget.gov.ua/nationalbudget/expenses?class= program&view=table>

13. Видатки під час війни: що вдалось і не вдалось профінансувати у 2022-му. URL: <https://voxukraine.org/vydatky-pid-chas-vijny-shho-vdalos-i-ne-vdalos-profinansuvaty-u-2022-mu>

14. Витрати бюджету України на захист та оборону зросли у 9 разів за 2022 рік. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/warbudget-2022>

15. Волкова Г. Керівник експертної групи з питань розвитку системи надання соціальних послуг Міністерства соціальної політики України Оксана СУЛІМА: «Під час війни людина має якомога швидше отримати допомогу» Газета Кабінету міністрів України. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/kerivnik-ekspertnoyi-grupi-z-pitan-rozvitku-sistem>

16. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: КНЕУ, 2009. 283 с.

17. Денисенко К. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз понятійно-категоріального апарат. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 95–101

18. Димніч О. В. Система соціального страхування та шляхи її удосконалення в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. Київ. 2015. 33 с.

19. Жиглей І. В. Моделі соціальних держав та соціальний захист: екскурс в минуле та майбутнє. Вісник ЖДТУ. 2008. № 4. С. 71-79

20. Збільшено обсяг видатків на соціальний захист звільнених із полону – рішення Уряду. URL: <https://minre.gov.ua/2023/06/09/zbilsheno-obsyag-vydatkiv-na-soczialnyj-zahyst-zvilnenyh-iz-polonu-rishennya-uryadu/>

21. Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. Бюджетний моніторинг. ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-II) впровадження», USAID. 2015. 72 с.

22. Кадикало О. І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14

23. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. 47 с.

24. Карамішев Д. Соціальне страхування як механізм реалізації соціальної політики держави. *Публічне управління: теорія та практика*. Збірник наукових праць. 2011. № 1. С. 128-132

25. Карлін М. І. Фіскальна політика і соціальні виплати в сучасній Україні. *Науково-економічний та суспільно політичний журнал «Демографія та соціальна економіка»*. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. 2012. № 17. С. 70-77

26. Кисільова Т. М. Соціальна політика в умовах глобалізації. URL: <http://www.niss.gov.ua/table/jalilo18>

27. Кіряню Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: монографія. В-во Чабаненко Ю., 2016. 398 с.

28. Клапків М. С. Витоки національного страхового ринку України: монографія. Тернопіль: Картбланш, 2003. 275 с.

29. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12) С. 1-10

30. Клівіденко Л. М. Фінансове забезпечення соціального захисту населення України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01. Тернопіль: ТНЕУ, 2006. 20 с.

31. Коваль О. П. Модернізація системи соціального страхування в Україні: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2014. 38 с.

32. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Електронний ресурс. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k>

33. Концепція реалізації державної політики щодо захисту населення та захисту прав дітей, затвердження плану заходів з її реалізації розпорядження Кабінету міністрів України від 2020. Електронний ресурс. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/586/>

34. Кривошлик Т. Д. Вплив тенденцій соціального страхування на розвиток системи страхового захисту в Україні. *Бізнесінформ*. № 12. 2018. С. 239-245
35. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 456 с.
36. Лопушняк Г. С. Інституційне забезпечення державної соціальної політики: теоретико-проблемні аспекти. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 1-7
37. Макарова О. Державні соціальні гарантії: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки: монографія. Київ: Ліра-К, 2004. 328 с.
38. Мальований М. І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
39. Матусяк С.В. Чинники соціального розвитку та ефективної реалізації соціальної політики. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 5. Т. 2. С. 56–59
40. Міністерство соціальної політики (2017). Модернізація системи соціальної підтримки населення України: Проєкт. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/E-Social/1.pptx>
41. Міністерство соціальної політики (2018). E-SOCIAL: Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/E-Social/1.pptx>.
42. Міністерство соціальної політики (2022). Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21778.html>
43. Мінімальна заробітна плата. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Електронний ресурс. URL: <https://www.minfin.gov.ua>
44. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. Наукові записки. Політичні науки. Том 21. С.41-44

54. Про Державний бюджет України на 2020 р.: Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

55. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

56. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року № 1768-III / Верховна рада України Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

57. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>

58. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18.05.2004 р. №1727-IV / Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text>

59. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. Електронний ресурс. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

60. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

61. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України. Постанова КМУ від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

62. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8.07.2010 р. №2464-VI Електронний ресурс. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17>

63. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>

64. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV/ Верховна рада України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

65. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 р. № 848-95-п / Кабінет міністрів України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

66. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Tex>

67. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.ua/laws/show/1353-2020>

68. Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023. URL: <http://bitly.ws/RNcs>.

69. Рошило В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: проблематика формування та напрями реформування. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1-2(44). С. 134–139

70. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.

71. Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія. Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2005. 408 с.

72. Сидоренко А.О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. с.151-155

73. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: навч. посібн. К.: МАУП, 2002. 200 с.

74. Скуратівський В. А. Правовий вимір діяльності соціальної держави. *Вісн. Нац. академії держ. управління при Президентові України*. 2007. № 4. С. 184-192

75. Скуратівський В.А. Конституційні основи духовної сфери життєдіяльності суспільства і людини. Конституція України – Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рекомендації. Київ, 1997. С. 48

76. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю., Рак Н.В., Горієва Л.А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 205-212

77. Соціальні та інші послуги, допомоги. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1Kgi_Psbo34kQE6yJmaq4Jdd3hM3Y9Iji

78. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Електронний ресурс. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/52.pdf

79. Соціальний захист населення України у 2019 році: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Електронний ресурс. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf

80. Соціальна справедливість і коронавірус: аналіз наслідків для добробуту. Електронний ресурс. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/>

81. Соціальні питання в бюджеті 2023: чи є євроінтеграційний поступ? <https://rubryka.com/blog/social-budget-2023/>

82. Стеценко Т. О. Фінансові аспекти забезпечення соціального захисту населення в умовах суспільної трансформації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 1 (80). С. 130-136

83. Стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні на період 2021-2025: Проект. URL: <https://caritas.ua/wp-content/uploads/2021/09/strategiya-rozvytku-systemy-soczialnyh-poslug-v-ukrayini-naperiod-do-2025....docx>

84. Ткач О. Особливості державної політики у сфері соціального розвитку України. *Освіта регіону*. 2013. № 2. С. 67–71. Електронний ресурс. URL: <http://social-science.com.ua/article/1035>

85. Токарський Т. Б. Трансформації соціальної політики в Україні і її проблеми. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 164–171.

86. Тропіна В. Б. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави в Україні. *Фінанси України*. 2008. № 5. С. 15-31

87. Урба С.І. Державна політика соціального захисту населення в системі економічної безпеки України. Випуск # 53 / 2023 Економіка та суспільство. 8 с.

88. Смагло О.В. Соціальна політика: реалії та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 38 (2). С. 70–73

89. Фактичний розмір прожиткового мінімуму у 2015-2021 роках. Міністерство соціальної політики України. Електронний ресурс. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12286.html>

90. Черенько Л.М. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С.,

91. Fedirko N. (2022). Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges. *Social and labour relations: theory and practice*, 12(1), 1–13. DOI: [https://doi.org/10.21511/slntp.12\(1\).2022.01](https://doi.org/10.21511/slntp.12(1).2022.01)

92. Ginneken W. Extending Social Security: Policies for Developing Countries / W. Ginneken // Extension of Social Security Paper. №. 13. Geneva: International Labour Office, 2003. 88 p.

93. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal the UN Refugee Agency. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#>

ДОДАТКИ

Прізвище, ім'я, по батькові

Факультет

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації, стверджую, що подана кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

« _____

є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалася іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських та суміжних прав, закріплених статтями 21–25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувалася іншими особами, а також дані та інформація неотримувалися у недозволеній спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя кваліфікаційна (магістерська) робота буде відхилена без права її захисту, або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».

_____ (дата)

_____ (підпис здобувача вищої освіти)

Азербайджанський архітектурно-будівельний університет

Казахський автомобільно-дорожній інститут

Грузинський технічний університет

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Національний транспортний університет

Український державний університет залізничного транспорту

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА БІЗНЕСУ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

ПРОГРАМА

*Міжнародної науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих вчених*

**«СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ І
МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ»**

17 листопада 2023 р.
ХНАДУ
Харків

ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ СОЦІАХІСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Мира В.В., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Кримова Марія Олександрівна, к.е.н., доцент
Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Самойлова В.С., здобувач вищої освіти
Даниленко К.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Бочарова Н.А., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ПРІОРИТЕТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ «ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ» В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ

Топалова В.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Топалова С.О., к.політ.н., доцент
ННІ «Каразінський банківський інститут» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ПОТУЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ У СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Хижниченко А.О., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Токар І.І., асистент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Яровий І.О., здобувач наукового ступеня доктора філософії PhD
Науковий керівник: Бочарова Н.А., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ СОЦЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*Мира В.В., здобувач вищої освіти,
myravitalina1987@gmail.com*

*Науковий керівник: Кримова М.О., к.е.н., доцент
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Система соціального захисту нині має низку недоліків та проблемних питань, без чіткого виділення яких неможливо їх усунути чи мінімізувати. Актуалізація проблем соціального захисту населення підчас війни зумовлює пошуку нових інструментів їх вирішення, що підкреслює значущість проведеного наукового дослідження. Наукові дослідження з приводу викликів для системи соціального захисту населення здійснювалися рядом дослідників та науковців, зокрема: Калашниковим С.В., Лібановою Е. М., Мальованим М. І., Сидоренко А.О. та ін., проте в своїх роботах вони недостатньо мірою розглядали питання узагальнення та визначення ключових проблем соціального захисту в умовах військової ситуації.

Метою даної роботи є деталізація та виділення основних викликів для системи соцзахисту населення в умовах сьогодення.

Насамперед доцільно наголосити, що навіть визначивши стратегічним напрямом орієнтування на європейську модель, українським законодавцем неодноразово використовувалися характерні для радянського часу пільги, які найчастіше перед черговими виборами запроваджувалися чи пропонувалися певним категоріям громадян. Через це, держава, не володіючи необхідними ресурсами, взяла на себе додаткові зобов'язання у галузі соціального захисту і забезпечення, що не володіло жодним соціальним чи економічним ефектом, окрім виділення привілеїв для представників визначених професій чи певних соціальних класів. Звичайно дана ситуація неприпустима. Окрім того, діюча нині законодавча база у галузі соціального захисту та забезпечення, насамперед, формується з прийнятих у різні часові проміжки і часто дуже суперечливих законодавчих актів, та визначає набагато більше різних типів пільг, соціальних виплат і послуг, аніж це передбачає Конституція чи міжнародні правові зобов'язання України[1, с.22].

На жаль, слід підкреслити, що попри те, що більша частина Конвенцій МОП у галузі соціального забезпечення було ратифіковано Україною, зазначені в них стандарти не одержали

враховуються (тобто є орієнтирами) при поліпшенні української законодавчої бази [2, с.216].

Крім того, тривають дебати щодо допустимості вимоги щодо 30 років сплати внесків чи діяльності для накопичення пенсії, а також дозволу припинення виплати допомоги по інвалідності або допомоги через втрату годувальника за певних умов, а саме, коли одержувач займається роботою, яка дозволяє отримувати прибуток.

Щодо міжнародних стандартів, то не можна оминати регіональні закони, такі як Європейська соціальна хартія (переглянута), яка передбачає можливість для держави визначити обсяг своїх зобов'язань (добровільне самообмеження) і, таким чином, гарантований рівень захисту громадян проти соціальних ризиків, Європейського кодексу соціального забезпечення, Конвенції Міжнародної організації праці (далі – МОП) № 118 «Про рівність громадян та іноземців та осіб без громадянства у сфері соціального забезпечення», № 157 «Про встановлення міжнародна система захисту прав у сфері соціального забезпечення», Європейська конвенція про соціальне забезпечення, яким належне доволі вагоме значення [3, с.310].

Оптимізація структури соціального захисту за умов економічної кризи, обмежених ресурсів та зростаючих потреб є доцільним питанням порядку денного навіть в економічно розвинутих державах. Гостро постає питання пошуку оптимального співвідношення інтересів економічної та соціальної галузей.

Диверсифікація фінансових джерел фінансування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на основі капіталізації ресурсів соціальних страхових фондів в сучасних є неможливою з наступних причин:

- дефіцитності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування через необхідність спрямування щойно отриманих від страховальників коштів на здійснення виплат застрахованим особам у поточному періоді.

Тільки в умовах переважання доходів можливою є капіталізація соціальних внесків. У разі інвестування за існуючих обставин може виникнути загроза ліквідності та несвоєчасності виплат страхових зобов'язань;

- важливою умовою результативної організації інвестування додаткових незадіяних коштів страховими фондами на

не знеціняться до того часу, коли застрахована особа матиме право на отримання своїх страхових виплат.

- державні цінні папери, які є борговими зобов'язаннями держави, є найбільш оптимальним інвестиційним ресурсом для соціального страхування. Однак необхідно зважати на той факт, що в такому разі працездатне населення змушене буде покривати за рахунок сплати податків не лише обсяг страхових внесків для застрахованих, а й додатково гарантований державними цінними паперами дохід.

Вказані обставини є одночасно причинами невведення в дію другого рівня пенсійної системи – накопичувальна система загальнообов'язкового державного соціального страхування [4].

У відповідності із чинним законодавством фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування є підзвітними і підконтрольними органам державної влади.

Однак на практиці їх діяльність не є достатньою мірою контрольованою і прозорою як, до прикладу, діяльність приватних пенсійних фондів і страхових організацій, контролюючим органом для яких є Національна комісія, яка проводить держрегулювання сфери ринків фінансових послуг.

Отже, здійснивши аналіз стану справ у нашій державі щодо викликів для системи соціального захисту, доцільно підсумувати, що насамперед нині не вирішено проблематику реалізації міжнародно-правового набору соціальних громадських прав і міжнародних юридичних обов'язків України відносно модернізування наявної структури соціального захисту в національній законодавчій площині.

Література.

1. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. 47 с.
2. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 456 с.
3. Мальований М. І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
4. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. Електронний ресурс. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/52.pdf
5. Сидоренко А.О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Електронне наукове видання*

ISSN 2617-0922 (Online)
ISSN 2617-0914 (Print)

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ВІСНИК

СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ВІПУСК 15

ТОМ 1

Вінниця
Додаток імені Василя Стуса
2023

<i>Равло П. Р., Іздатенко Д. С.</i> Семантичні особливості ономастичної лексики в англійській і французькій мовах.....	109
<i>Філімончук І. Р., Антоноук О. В.</i> Семантико-стилістичні особливості емоційно-експресивної лексики (на основі оповідання Євгена Гуцала «Дениско і відьма»).....	112

Право

<i>Лазарчук Г. С., Краковська А. Є.</i> Подолання корупційних проявів в органах державної влади та місцевого самоврядування.....	118
<i>Лукашук Ю. О., Краковська А. Є.</i> Принципи публічної служби в призмі адміністративно-правової доктрини.....	121

Економічні науки

<i>Андрущук М. В., Гевлич Л. Л.</i> Теоретичні основи організації оплати праці на вітчизняному підприємстві.....	126
<i>Білоус В. М., Гевлич Л. Л.</i> Бухгалтерський аутсорсинг в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку у воєнний час.....	129
<i>Віндіятова В. С.</i> Вплив цифровізації та інноваційних технологій на діяльність банків та систему банківських розрахунків.....	133
<i>Данилюк Д. О., Серета Г. В.</i> Методи управління персоналом в умовах війни.....	137
<i>Каченюк А. М., Іонін Є. Є.</i> Проблеми та перешкоди в обліку реалізації продукції в умовах воєнного часу.....	144
<i>Лазаренко О. Ю., Поповський Ю. Б.</i> Динаміка конкурентоспроможності українських експортерів на міжнародному ринку засобами аналітичних підходів.....	148
<i>Максими'як А. Я.</i> Особливості обліку медичного майна в умовах воєнного стану.....	152
<i>Матвіш О. І.</i> Теоретико-методологічне дослідження змісту категорії «соціальне підприємництво» та його ролі у соціально-економічному розвитку території.....	157
<i>Мира В. В.</i> Основні напрями удосконалення системи соціального захисту в Україні.....	160
<i>Прокіпенко Н. О.</i> Ключові проблеми та напрями удосконалення системи охорони здоров'я в Україні.....	163

Природничі та технічні науки

<i>Борсуковська А. В., Лукаш Г. П.</i> Образ «технологічної війни» в контексті історичних аналогій.....	168
<i>Васильченко Д. Н., Загоруйко Л. В.</i> Місце системи E-Health у системі охорони здоров'я України.....	173
<i>Василик Ю. В., Березовський І. В.</i> Біологія розвитку каліфорнійського дощового черв'яка (<i>Eisenia Fetida</i>) на біологічних субстратах.....	176
<i>Грабовенко Н. В., Потапова Н. А.</i> Прогнозування кількості підприємств на ринку послуг змарних обчислень за інтерполяційним поліномом Лагранжа.....	180
<i>Даценко А. В., Яворська Т. М.</i> Хакерство як феномен інформаційного суспільства.....	184
<i>Діброва І. С., Січко Т. В.</i> Безпека та конфіденційність у беззахисних даних.....	187
<i>Дорош О. В., Васильченко В. Ю.</i> Особливості забезпечення цифрової безпеки під час реалізації освітнього процесу в закладах освіти.....	190
<i>Смелянова А. О., Зелінська О. В.</i> Проектування застосунку інтелектуального аналізу та контролю особистих фінансів.....	193
<i>Калінехій П. В., Міщенко А. М.</i> Побудова низькобюджетної портативної системи моніторингу запиленості повітря на базі смартфона.....	198
<i>Комар О. О., Потапова Н. А.</i> Ефективність застосування інтерполяційного поліному Лагранжа для побудови моделей прогнозу капітальних інвестицій.....	203
<i>Кисаєць В. А., Машталер О. В.</i> Порівняльна характеристика функціонування та екологічного стану винницького парку «Хімік» до та після проведення реконструкції.....	206

2. Кожемяченко О. О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 140–149.
2. Галушка З. І. Репродіції функції соціальної відповідальності між суб'єктами соціалізації економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2016. № 5(05). С. 3–9.
3. Загребельна І. Л., Світлична А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 1. С. 54–61.
4. Dees J. G. Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought. *ARNOVA Occasional Paper Series*. 2022. Vol. 1. Issue 3. P. 1–28.
5. Zahra S. Globalization of social entrepreneurship opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2018. Vol. 2(2). P. 113–117.
6. Кожемяченко О. О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 140–149.
7. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз. *Аналітичний звіт для проекту «EU4YOUTH Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні»*. 2022. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/egal_%20report.pdf (дата звернення 08.04.2023).
8. Гець В. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: НАН України; Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2019. 864 с.

УДК 364.3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

В. В. Міра

Анотація. У статті досліджуються напрями удосконалення соціального захисту населення як елементу соціально-економічного розвитку країни. Увага звертається на те, що підвищення рівня соціального захисту залежить від забезпечення балансу інтересів усіх суб'єктів та об'єктів. Лише коли дотримано цей баланс у регулюванні соціального захисту, можна говорити про відповідний збалансований соціально-економічний розвиток держави. У центрі уваги – шляхи удосконалення соціального захисту.

Ключові слова: соціальний захист, суспільство, соціальна безпека, соціальна допомога.

Вступ. Соціальний захист населення є визначальною метою існування сучасного суспільства. В умовах поширення різноманітних викликів та економічних криз стратегічним завданням будь-якого уряду є ефективне поєднання соціальних функцій захисту громадян (під час збільшення переліку та обсягів соціального забезпечення і скорочення їх фінансування державними бюджетами) та формування умов для максимально ефективно економічної діяльності. З огляду на те, що для успішного відновлення у післявоєнній Україні необхідним є соціальний захист, доцільним стає дослідження його напрямів його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських та зарубіжних науковців досліджували тему соціального захисту, зокрема В. М. Вакуленко, О. В. Димін, Е. М. Лібанова, К. В. Павлюк, А. Ю. Огіньська, Т. О. Стеценко та ін. Під призму їх досліджень потрапили особливості оцінювання та проблематика досліджень соціального захисту, розробка методів його регулювання. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання пошуку новітніх методів соціального захисту, здатних підтримати та оновити соціальну сферу під час післявоєнного відновлення країни.

Метою статті є дослідження можливостей удосконалення системи соціального захисту в Україні та її нормативно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Знаходження варіантів вирішення проблематики соціального захисту має бути спрямоване насамперед на оптимальний перерозподіл фінансових коштів у системі соціального захисту, а не на потенційне зниження його програм. Стратегією соціально-економічного розвитку нашої держави чітко декларується європейський вибір держави, чим передбачається формування підґрунтя для отримання членства в Європейському Союзі завдяки масштабному запровадженню загальноєвропейських нормативів і стандартів у вітчизняне законодавство та систему державного управління.

Одержання стратегічних і тактичних пріоритетів соціального захисту населення є неможливим без розбудови відповідних механізмів їх реалізації у розрізі трьох складників: правового, організаційного та фінансового [1, с. 17].

Правовою підсистемою механізму реалізації соціального захисту населення має передбачатися розробка та затвердження низки нормативно-правових актів, які стануть правовою основою для прийняття практичних рішень, зокрема:

- виділення категорій осіб, на які поширюється соціальна допомога, застосовуються заходи захисту та механізми їх забезпечення;
- регулювання обов'язків фізичних осіб, компаній і держави (зокрема центральних органів влади, місцевого врядування) у галузі соціального захисту;
- визначення видів і форм матеріальної, фінансової та інших типів підтримки, що надаються в межах провадження заходів соціального захисту населення тощо.

Організаційною підсистемою механізму реалізації соціального захисту населення має передбачатися формування механізму його організаційного забезпечення, а саме:

- системи органів загального та спеціального призначення у сфері соціального захисту населення;
- перерозподіл повноважень і відповідальності між органами управління соціальним захистом на рівних площинах адміністративно-територіального устрою тощо [2, с. 6].

Збільшення витрат на соціальний захист населення можливе лише за умови трансформації нормативно-правової бази щодо зростання ВВП, тоді державою буде виділятися більше фінансів на соціальний захист громадян. Слід підкреслити, що людський потенціал є максимальною суспільною цінністю, а його розвиток є пріоритетною частиною нормативно-правового забезпечення. Таке бачення важливості людини в якості громадянина з перспективами держави і світу вимагає укріплення новітніх пріоритетів розвитку української економіки, її соціальної спрямованості та формування соціально-правової відповідальності в комерційній сфері. Тому доцільно вважати необхідність ухвалення постанови Верховної Ради України «Щодо збалансованого розвитку людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки».

Завдяки визначеним пріоритетам в Україні слід у стислі терміни сформувати та запропонувати нормативно-правовий інструментарій для безпосереднього впливу держави на процедуру розвитку людського потенціалу, а також прийняти новий Кодекс законів про працю в Україні. Державний контроль за втіленням у життя нормативно-правових положень у галузі удосконалення людського капіталу є вагомим фактором і підґрунтям економічної безпеки країни загалом.

Поступальний суспільний розвиток стикається з вагомістю задоволення потреб розвитку людського потенціалу залежно від зусиль щодо одночасної реалізації пари концепцій – соціального управління та концепції людського розвитку, що є досягненням міжнародної світової спільноти. Якщо концепцією соціального управління визначається збереження та розвиток людства в якості глобальної цілі, то концепцією людського розвитку визначається центральна роль громадянина в соціально-економічному розвитку. Також необхідно нормативно встановити державну соціальну відповідальність перед одержувачами соціальних виплат. Державна соціальна відповідальність має сприяти розвитку інструментарію її використання, зміцненню політичної культури, розвитку демократичного підґрунтя державного управління, конструктивної опозиції, побудові партнерських стосунків між владними гілками та максимізації рівня довіри в уряді. Від початку незалежності механізм загальнообов'язкового державного соціального страхування нашої країни знаходиться у стані реформування. Неодноразово відбувалися зміни цілей і напрямів такого реформування, які обертаються навколо головної проблеми – виділення нових джерел фінансування.

Інформаційна відкритість механізму загальнообов'язкового державного соціального страхування є головним показником прозорості її діяльності. Саме тому черговим кроком до досягнення максимальної ефективності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, мінімізації витрат на її утримання та позитивного впливу на детінізацію трудових відносин повинно бути забезпечення якомога вищого рівня прозорості та доступності інформаційного супроводу системи соціального страхування у країні.

Рекомендованими до запровадження в українських реаліях заходами покращення діяльності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є залучення потенціалу приватного страхування. Ця модель не є новою, її використання поширене в англійській практиці під назвою модель У. Беверіджа.

Страховання – це економічна категорія, у межах якої доцільно поєднати комерційне та соціальне страхування (якщо розглядати його у контексті сукупності відносин економічного характеру) [3, с. 134]. Це можливо, зважаючи на спільність ризику соціального характеру, від якого покликани захистити особу соціальне страхування і окремий вид комерційного – особисте страхування.

Аналогічними для цих видів страхування є також цільовий характер фондів (виключно для страхового захисту); механізм формування і використання – його відповідність принципу солідарності з перерозподілом ресурсів між учасниками фондів. Оскільки соціальне страхування є сферою державних фінансів, а комерційне – видом підприємницької діяльності у сфері страхового бізнесу (а саме фінансового посередництва на ринку фінансових послуг), то відмінності вказаних видів захисту полягають насамперед у рівні централізації фінансових відносин.

Отже, поєднання соціального і комерційного страхування (у формі особистого) повною мірою відповідне умовам та вимогам сучасної економіки, оскільки його елементи базуються на однакових страхових принципах, є взаємодоповнювальними та спільно спрямованими на усунення або зниження соціальних ризиків.

Сьогодні в Україні діє непрозора система пільг і соціальних виплат у сфері соціального захисту та забезпечення. Держава підтримує розгалужену мережу муніципальних і державних установ соціального обслуговування та соціального захисту, але фактичні соціальні показники населення залишаються на низькому рівні. Система адміністрування пільг та реєстрації груп пільговиків настільки складна, що зазнає численних зловживань. Основним методом вирішення цієї проблеми може бути законодавче закріплення більшості повноважень у системі адміністрування на державному та місцевому рівні [4, с. 132].

Оскільки облік груп громадян, які користуються пільгами та отримують виплати, потребує, серед іншого, насамперед точного володіння інформацією про місцеву квоту, наявність та рівень ресурсів, необхідних для їх реалізації та специфіку місцевих питань, і насамперед майже особиста зацікавленість у цих рішеннях.

Нагальна вагомість реформування системи соціального захисту в Україні може бути зумовлена законодавчою нерегульованістю питань формування соціального замовлення, встановлення потреб адміністративно-територіального утворення для соціальних послуг, їх видів, а не обсягів, планування та надання соціальних послуг ефективно здійснюється з урахуванням визначених потреб та із запровадженням стандартизації соціальних послуг.

Задля підвищення результативності системи соціального захисту населення слід передусім удосконалити законодавство у цій сфері та зменшити чисельність нормативно-правових положень, які її регулюють. Для вирішення цієї проблематики науковці пропонують два шляхи:

- 1) ухвалення кількох законів, які визначать основний список державних соціальних послуг та прозоро описуватимуть функції, задачі й напрями діяльності відповідних інститутів;
- 2) створення базового законодавчого документа, яким би закріплювалися основні принципи, організаційні, фінансові та юридичні основи соціального захисту українців [5, с. 12].

До того ж не варто забувати про Постанову Кабінету Міністрів України «Щодо затвердження Стратегії реформування системи надання соціальних послуг», яка встановлює заходи закладів, якими надаються соціальні послуги.

Напрями поліпшення системи соціального страхування лежать також у площині управління фондами ЗДСС, їх звітності та контролю за роботою. Відповідно до чинного законодавства фонди ЗДСС є підзвітними і підконтрольними органам державної влади. Однак на практиці їх діяльність не є достатньою мірою контрольованою і прозорою, як, до прикладу, діяльність юридичних пенсійних фондів та страхових організацій, контролюючим органом для яких є Національна комісія, яка проводить держрегулювання сфери ринків фінансових послуг.

Задля модернізації наявної системи надання соціальних послуг та формування конкурентного ринку таких послуг завдяки впровадженню механізму стимулювання підприємств, якими надаються соціальні послуги, до постійного підвищення рівня якості послуг, які надаються, необхідно:

- забезпечення надання соціальних послуг за принципом раннього відбору громадян та родин з дітьми;

- удосконалення порядку взаємодії державних органів, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана з подоланням складних життєвих умов громадян, особливо у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту громадян;
- розроблення та впровадження механізму закупівлі послуг, особливо побутових;
- розроблення та затвердження державних стандартів соціальних послуг, які встановлюють вимоги до умов надання соціальних послуг та їх якості, визначають вид та обсяг таких послуг для визначених верств населення;
- запровадження диференційованої виплати соціальних виплат залежно від доходів одержувачів таких виплат;
- запровадження механізму соціального управління для посилення конкуренції між установами, яким надаються соціальні послуги, та сприяння підвищенню якості цих послуг;
- розроблення та впровадження механізму фінансування соціальних послуг за принципом «гроші ходять за одержувачем послуги»;
- запровадити моніторинг і контроль якості та результативності послуг для оцінки ступеня відповідності послуг запитам їх одержувачів, рівня його задоволення, якості, своєчасності наданої послуги [6, с. 3].

Висновки. Отже, формування умов для самостійного вирішення територіальними громадами власного соціально-економічного функціонування потребує приведення у відповідність до цих потреб нормативно-правової бази. Обрання одного із запропонованих шляхів скорочення чисельності нормативно-правових документів, якими регулюється галузь соціального захисту, збільшення ролі місцевих органів влади у вирішенні проблематики соціального захисту дасть змогу підвищити результативність системи соціального захисту населення, зокрема на місцевому рівні, у великих промислових містах.

Abstract. The article examines directions for improving the social protection of the population as a constituent element of the country's socio-economic development. Attention is focused on the fact that increasing the level of social protection depends on ensuring the balance of interests of all subjects and objects. Only when this balance is observed in the regulation of social protection, it is possible to talk about the appropriate balanced socio-economic development of the state. The focus is on ways to improve social protection.

Keywords: social protection, society, social security, social assistance.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Павлюк К. В. Модернізація системи соціального захисту в контексті накопичення соціального капіталу в Україні. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 15–29.
2. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Видавель «Сочинський М. М.», 2020. 456 с.
3. Огіньська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 131–136.
4. Стеценко Т. О. Фінансові аспекти забезпечення соціального захисту населення в умовах суспільної трансформації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 1(80). С. 130–136.
5. Димич О. В. Система соціального страхування та шляхи її удосконалення в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2015. 33 с.
6. Вакуленко В. М. Соціальний захист населення України: монографія. Київ: НАДУ, 2019. 184 с.

УДК: 339.97

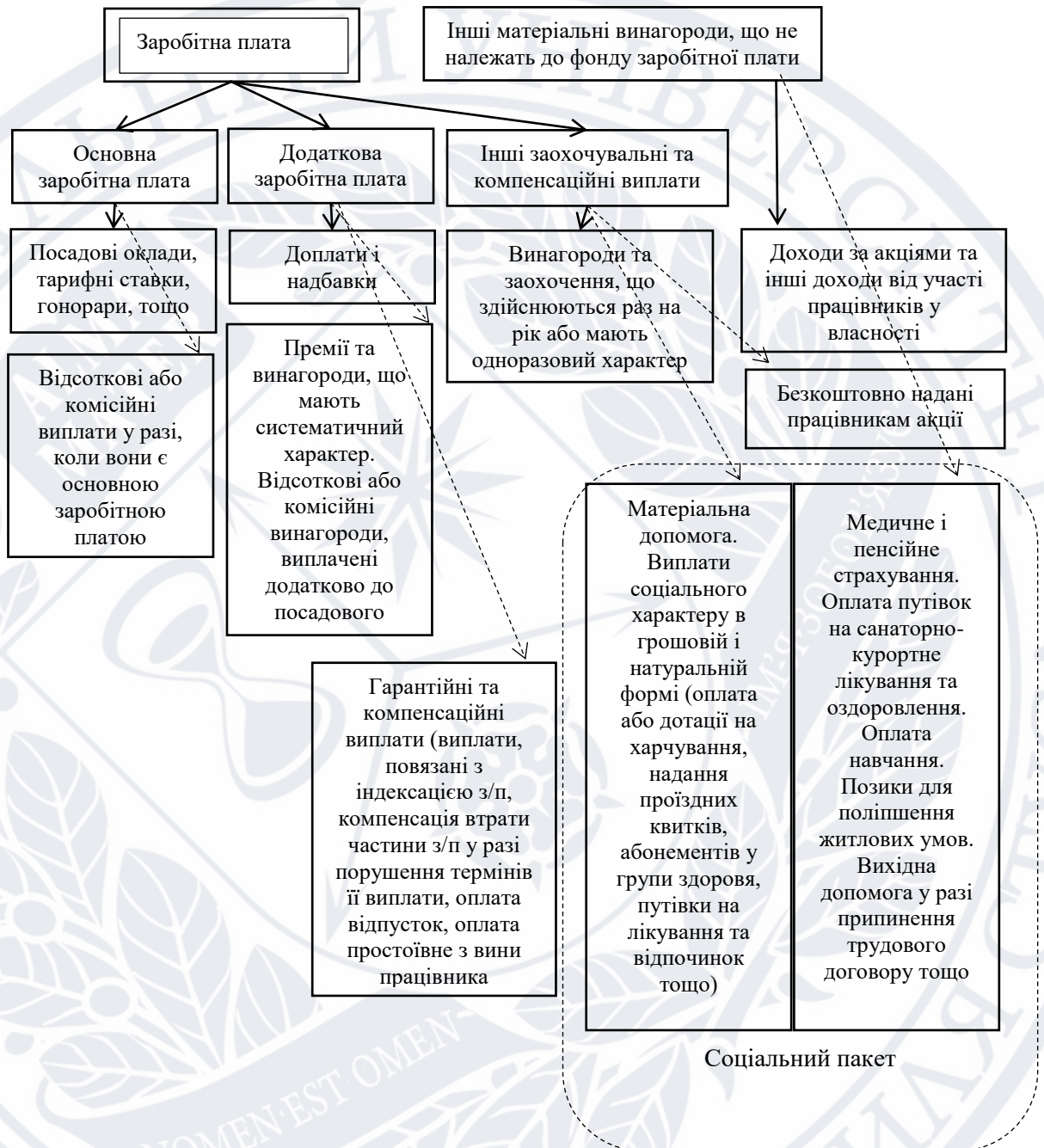
КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Н. О. Прокопенко

Анотація. У статті досліджуються ключові проблеми та виклики сучасної системи охорони здоров'я населення України. Визначається її секторальний поділ на ключові проблеми, що виникають у сфері фінансового забезпечення, рівних прав та доступності медичної допомоги, друкування частини інфраструктури через повномасштабне вторгнення в Україну, збереженні епідеміологічних викликів, що залишилися актуальними ще з часів пандемії COVID-19, демографічних викликів та недосконалістю системи медичної освіти. Запропоновано комплекс заходів загальнонаціонального та місцевого рівнів, які б могли стабілізувати та покращити ситуацію, яка склалася сьогодні у сфері охорони здоров'я України.

ДОДАТОК Д

Співвідношення структури заробітної плати та соціального пакета

Структура соціального пакета

